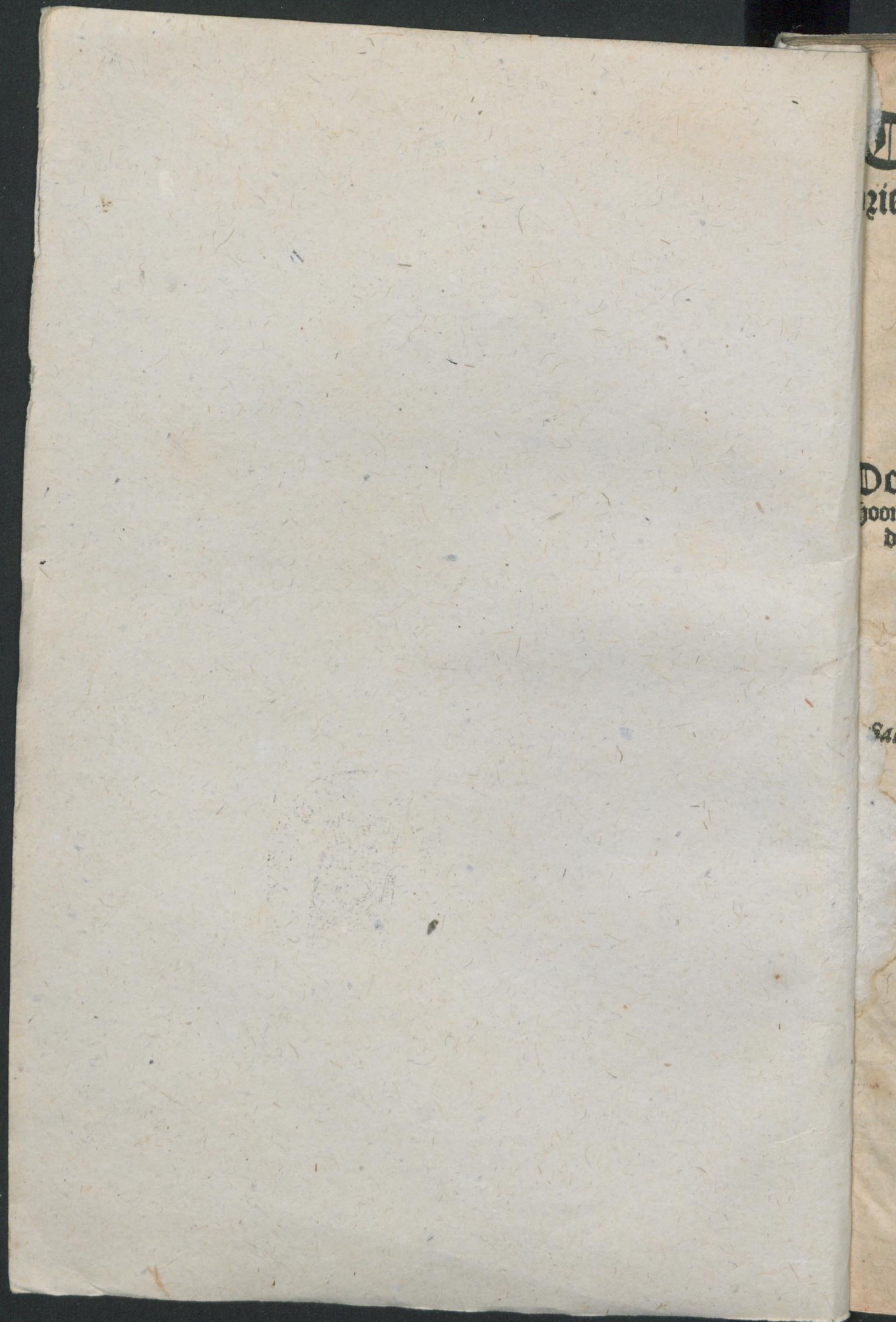

Tsamenspreeckinghe van drie persoonen/ over het regireus Placcaet van Groninghen/ ghecondicht den 7. September/ oude styl. Anno sesthien-hondert ende een.

Hollander.
Embder.
Ghereformeert.

Door welcke tsamensprekinge naecktelick vertoont wort/ dat die van Groningen doort selfde soecken nieuwe conscienctijs dwangh in te voeren / tot onderdruckinghe ende verdrijvinghe van vele vromen/ tot berovinge des dueren gecochten Landts vryheden/ ende beroovinghe des Landts middelen.

Proverb. 12, 6.
Salomon seydt: Der godloosen woorden richten bloedtvergieten aen, der rechtveerdighen mondt verlost se.

Ghedruckt int Jaer ons Heeren/

M. vjC. I.

TOT DEN LESER.

SEer beminde Leſer, alſco my over ettelicke daghen ter handt beſteldt is een copye vant regireus Placcaet tot Groninghen, den 7. September ouden ſtijl met clocke-ſlach ghecondicht: Ende de copye vant ſelfde ettelicke daghen aen het Stadthuys aengheſlaghen is. VVelcke copye ſo hier ende daer, als yet beſonders in verſcheydē Provintiē ende Steden, d'eene den anderen toegeſonden heeft, vvaer door de ſelfde vvijt ende breet verſpreyt zijn: Ende oock by ſommigē partydigen naē-dragenden Ghereformeerden, als pryſelick verdediget vvordt: Ia de Groeninger Magiſtraten boven alle andere Godvreeſende onpartydige tſelve durvē roemen ende pryſen, als die haer opgeleyde ampt in deſen deele beter als andere zijn betrachtēde: Ende hier beneffens ons ooc vvel bevviſt is, dat hier in onſe geunieerde Provincien veel partydige Predicanten zijn, den vvelckē deſe ofte dierghelijcke maniere van Placcaten ſeer vvel zijn behagende: ende volgens dien, by ſommige Magiſtraten mochten haer voorgheven in deſen deele ſoecken door het Groningher exempel te becrachtighen, om de ſelfde tot navolginge te vervvecken (het vvelcke als dan ſoude ſtrecken tot verdryvinghe van vele vromen, ende beroovinge des landts duer-ghecochten vryheden, tot verſtoringe des landts vrede ende eendracht, tot beroovinge des landts middelen) Soo iſt dat niet alleen ick, maer oock beneffens my vele vreedtſame ingeſetene deſer onſer Provincien (die de gouden vryheydt deſer landen zijn lievende, en volghens God daghelijcks daer voor zijn danckende, ende beneffens om den geluckigen voortganck onder 't beleyt van zijn Pr. Excelentie ende de Heeren Staten zijn biddende) niet alleen over het ſelfde als een onvervvachten (nochtās vvel lange gedreychden) donderſlach zijn vervvonderende, maer daer beneffens ons oock van hertē bedroevende, dat die eer-tijdts, jae

noch in corten tijdt hebben moeten vluchten in verſchey-
den Provincien ende Steden om haer ghemoets vryheydt te
beleven, ende doen door experientie ende bevindinghe met
ons gheoordeelt hebben, dat de verdryvinghe om der con-
ſcientie een ongherechtich vverck vvas: Ende nu van God
den tijdt der ghenaden hebbende, dat ſy niet alleen in haer
Vaderlant ende Vaders ſtadt harer conſcientie vryheyt mo-
ghen beleven, maer daer en boven haer exercitien van haer
Religien in de openbare kerckē, ende in plaetſe die haer ver-
dreven, na er haer ghelieven moghen oeffenen: Nu alrede
(ſegghe ick) haer tegen Godt ſoo ondanckbaer ſtellen, mits
nu ſelven doende het gheene ſy in een ander eertijts veroor-
deelden ende verdoemden: vvelckes ſtrydich is teghens alle
Goddelicke ende natuerlicke vvetten.

Nu dit ſelfde cortelick, als voren verhaelt, aenmercken-
de, hebbe ick door verſoeck ende begheerte van ſommighe
vreed-lievende menſchen dit ſtucxken in een dialogiſcher
ofte t'ſamenſpraeckſche vvyſe van drie perſoonen teghen't
Placcaet voorſz. tot uvven beſten aen den dach ghegheven:
vvelcke perſoonen als Hollander ende Embder ick aenge-
nomen hebbe, om daer door verſtaen te geven, niet alleen
mijn ende vele vreedlievende menſchen haer gevoelen te-
gens ſulcke tyranniſche Placcaten ende Vvetten, maer daer
beneffens ende voor al het ghetuycheniſſe der heyligher
Schrift, midts het ghevoelen der Heeren Staten, ende het
ſeggen van den ſeer geleerden ende vvel verſtandigen An-
noteerder der Ceulſche vrede handelinghe: mits oock der
loffelicke ende vvijtberoemde Stadt Leyden, als die de vrij-
heijt met haer bloedt voorgheſtaen hebben, ende door be-
vindinghe ſeer vvel hier van ſpreken. Deſghelijcken vvort
oock vanden Ghereformeerden hier by ghebracht, ſommi-
ge Sententien der partydiger Predicanten, als Iohannis Seu,
ende meer anderen, die meer Cains als Abels aerdt in hare
ſchriften

ſchriften zijn thoonende. Alſoo dat in dit volghende gheſpreck naectelick ghethoont vvordt, dat den teneur des voorſz. Placcaets, ſtrijdt tegens de heylighe Schrift, teghens het ghevoelen der Heeren Staten, ende alle Goddelicke ende menſchelicke vvetten: In ſomma, 'tis vvederomme een gheſochte oprechtinge der oude ghehate Spaenſche Inquiſitie, tot verſtooringhe des Landts vrede, tot beroovinghe des Landts middelen: ende eyndelicken vervveckinghe vanden toorn des Heeren, vvaer door de Landen ſouden ghebracht vvorden onder de ſlavernie der bloedtdorſtighe Spaingaerden, ghelijck de onpartydighe Leſer int naer-volghende ſal connen breeder ſpooren: Bidde daerom alle liefhebbers onſes Vaderlandts vryheyt, deſen mynen arbeydt, die geringe, (nochtans tot harē beſten gedaen) is, in danck te vvillen ontfanghen. Ende hadde vvel ghehoopt dat yemandt vande ſelfde, die van Gode meerder begaeft zijn, duſdanighen ofte dierghelijcken voor den dach gebrocht hadden, vvaer door dit ſelfde achter gebleven ſoude hebben: Ghelijck dit ſelfde aldus ghedaen zijnde, een vvyle tijdts door ſulcken hope op gehouden is, dan ten leſten door ſommigē goeder vrienden begheerte uytghegheven. Vale.

Tsamenspreckinghe van drie persoonen over het regireus Placcaet tot Groninghen ghecondicht den 7. September oude stijl/Anno 1601.

Hollander.

MIjn seer beminde vriendt/ ick heete V. L. van herten hier in Hollandt wellecom/ende mijn is lief dat ick V. L naer den lichaem in dus dani-ghe goede ghestalte vinde.

Embder.

Des is mijn oock van uwe persoō weder omme: Ende ver-blyde mijn van herten dat ick V. L. dus haestich vinde/ alsoo ick niet wel uwe woonplaetse en wiste/ te meer alsoo mijn int herwaerts comen niet sonders gemoet is/ verlanghende 'tselfde V. L. condich te maken.

Hollander.

Wel eer wy verder in eenige redenen ons begheven/so moet ick u vraghen ofte ghy oock ontfangen hebt die Boecxkens hier lest uytgegaen/van een Ratelwachts ende Torenwachters waerschouwinghe voor de poppen ende heymelicke vuyren gheleydt ende gestroyt van eenen nieuwen stoockebrandt onder de Ghereformeerden/ genaemt Johannes Seu/ Predicant tot Middelburch? zijn die oock mijn vriendt te handen ghecomen?

Embder.

Jck hebse seer wel ontfanghen / ende ick dancke V. L. seer voor die vriendtschap mijn daer door gheschiet / ende soo seer ick mijn doort lesen van den Predicant zijn Boeck bedroeft hadde/alsо verblyde ick mijn wederomme / siende de getrouwe Wachters die nacht ende dach neerstich acht slaē op sulcke periculoose brandtstoockers / die't oude Spaensche vuyr met een Geneefsche blaesbalck wederomme soeckē op te blasen/ghelijck ick nu (God beter) int reysen van Embden door Groninghen wel vernomen hebbe/ welcke brandt/ soose naer haren wil opgaē mach/het Spaensche Madrilsche vuyr niet onghelijck worden sal.

Hollander.

Hollander.

Wel wat ist doch dat u tot Groninghen bejeghent is/ wy en hebben hier nerghens af ghehoort.

Embder.

Het is gheheurt dat ick op den 7. September ouden stijl tot Groninghen zijnde/ hoorde de Stadts clocke luyden om Publicatie te doen/ 'twelcke ick tijdt hebbende ging hooren: Welcke Placcaets gheluijdt mijn alsulcken onverwachten donderslach dochte/dat by aldien ick de Stadt niet gekendt hadde/ghemeent soude hebben ofte ick tot Bruyssel gheweest hadde.

Hollander.

Wel wilt ons doch verhalen/ wat is dē inhoudt daer van?

Embder.

Dat wil ick geerne doen/dan om dat ick V.L. de sekerheijt soude moghen condich maecken/sal de Copie vant Placcaet lesen/de welcke ick hier by mijn hebbe.

Hollander.

Mijn dunct best te wesen dat ghy met my te huys gaet/ so moghent wy met opmerckinghe lesende / malcanderen daer van spreecken.

Embder.

Dat dunckt mijn oock raetsaem.

Hollander.

Maer hoe zijt ghy doch aen de Copie ghecomen?

Embder.

Ick hebse van een goet vriendt becomen/ende daer is voorwaer gheen cleyne droefheydt by veele menschen : Jae by die gheene die midden onder de Pauslicke regeeringhe in goeden vrede gheseten hebben/ende van den Papisten ghedulder zijn/ seggen sulcx noyt daer int werck gestelt te wesen: vreesen daerom dat het Geneefsche selder bytē sal (aldaer 7. Jaer out zijnde) als oyt het Roomsche(soo veel 100. Jaren out zijnde) ghedaen heeft.

Hollander.

Wel ick verlanghe om dit doch te hooren : Want die van Groninghen

Groninghen heeftmen altijdt hooren prijsen / Papist zijnde / van haere groote cevilite: Jae dat zy tot haerder lof noijt menschen bloedt / om tstuck der religie / vergooten en hebben / ende wy meynden hier altijdts / dat zy in deser vrijen tijdt / soo daer noch eenige Wolfs aerdt gheschuyldt hadde / gans door de Reformatie / aldaer opgherecht / verdwynen soude.

Embder.

Jae het selfde vermoeden was by ons oock / daerom ist een groote verwonderinghe / ende sal 'tselve Placcaet u te vooren lesen / beginnende aldus.

Placcaet.

BUrgemeesters ende Raet laten weten / alsomen in ghewisse eervaringhe comen / dat niet alleene vele inder stadt ende der selver Juris dictien / sich onderstaen teghens het besworen Tractaet metter stadt / Anno 1594. opgerechtet / andere religien als de Reformeerde te exerceren ende gebruycken / tot vervalschinghe van Godes woordt / 'tmis bruyck zijnder heyligen Sacramenten / ende tot argernisse ende verleydinghe van vele menschen / dan oock dat vast vele onordinge ende mis bruycken in / ende buyten den Echten standt / ende sunts anders teghens alhier opgherichtede ende ghebruyckelicke Christelicke Kercken ordeninge / in ryten ende gepleecht worden: Ende wy ons ampts halven plichtich eerkennen / sulckes alles met ghebeurlicke straffe te bejeghenen ende te weeren: Hebben gheordineert ende ghestatueert / Ordineren ende Statueren midts desen als volcht.

Eerstlick dat alle Exercitien van andere Religien als der Ghereformeerden naemaels hier verboden sullen zijne: Ende noch / so wie bevonden wort / zijn huys ofte plaetse den Wederdoperen / Papisten / ofte anderen teghens deser Stats Kercken ordeninghe tho ghestaden / om ghepredighet ofte vergaderinghe ghehouden te worden / sal elck mael verbeuren thien daelders.

De Predigher aberst als voorsz. so bevonden sullen worden te predigen / sullen ydermael verbeuren thien daelders / ofte veerthien daghen te water ende broode ghesettet te worden / ende ten derden mael also te predighen bevonden / sullen der stadt ende der selver Juris dictie verwijset worden.

Ende die in alsulcke Predicatien ofte vergaderingen bevonden worden / sullen yder elckmael verbeuren twee daelders.

So wie bevonden wort yemanden weder te Doopen / sal verbeuren twintich daelders / ende andermael bevonden te water ende te broode / ende ghewesen te worden als voorsz. is.

Item onghedoopte kinderen / sullen gheen erffenisse ontfanghen / ofte vet henen volgende in Stadts boeck ghestelt.

Oock sal niemandt tot eenighe Administratie bedieninge / Publicke ofte Privatie / noch oock tot cunschap ofte ghetuyghenisse toeghelaten worden /

hy doe

hy doe dan de solemnelen daer toestaendẽ Eedt/ alsulcken Eedt weygerende sullen ghestraft worden/ als nae recht behoort.

Alle die sonder trouwen in Concubynaetschap leven/ ende sich niet binnen een maent na der Kercken ordeningen/ inden heyligẽ Echtstant begeven/ sullen als Hoereerders/ eñ nae gheleghentheyt der personen / Arbytralick ghestraft worden.

Item die in bloet schande / ofte verboden graden contrapeeren: ofte oock buyten der ghereformeerde Kercke sich copuleren laten / sullen in vererbinghe de goederen/ ende sunts sich der echtschap niet hebben te erfreuwen/ ofte ghenieten: noch oock echte kinderen/ bet heen en sullen sunts noch nae ghelegentheyt/ ende noot des dades ghestraft worden.

In desen voorgheschreven breucken te Apliceren / de helft den aenbrengher/ ende d'ander helft ghelijck andere breucken inder stadt/ ende der selver Iurisdictien vervallen.

Aldus gheresolveert den 5. September/ om op dẽ toecomenden maendach metter clocke afghepubliceert te worden.

T'geene voorgeschreven aengaende de exercitien van religien ende metter clocke afghepubliceert den 7. September 1601. oude stijl.

Burghemeesteren

Tamme Coenders
Abel Coenders
Hillebrant Roltam
Herman VVijsfernick

Raets-heeren

Pieter Cornelisz.
Fredrick Cuyter
Govert Eneets
Lambert Hoertiens
Syabbe Broyls
Reynier Roeloffz.
Egghernick Eghen
Aelbert Iansz.
Ian Vvichterghe
vvas absent

Hollander.

Jck bekenne/ghy hebt redenen gehadt om u over sulcken donderslach te verwonderen/en de ingesetenẽ al daer haer van herten te bedroeven/jae niet alleen zy/maer oock alle andere onpartijdighe menschen in dese onse gheunieer de Provincien/zy zijn dan oock ghesinnet int stuck der religien/somense soude noemen: ende tis wel te beduchtẽ/dat so dese plage daer geluckich begonnen zijnde/oock anderẽ wil overcomen/ofte ten zy dat de hooghe Heeren Staten/met behoorlicke middelen by tijts daer in versien/die ick hoope God met wijsheijdt sal hoe langher hoe meer begaven/om sulcke listighe vier pijlen (niet ongheluck/ofte zy uyt den Spaenschen koocker getrocken/ende met de Jnquisissche boghe gheschoten werden) tot verdervinge vã des lants vrijhedẽ: Tot tyrannie over de consciencien/tot verwoestinge des lants welvaren: En tot gantsche onderganck des Hoochloffelicken ende beroemden naem der gheunieerde Provincien uyt te blusschen/want anders soude dit Placcaet van Groninghen anders niet zijn dan als een brugghe tot den inganck der Spaensche heerschappije (vant welcke ons los te maecken alreede God uyt ghenaden den Hoochgheboozen Prince van Orangien (Hoochloffelicker memorie) ende noch tegẽwoordich zijn Princelicke Excelentie/met vele Edele ende ghemeyne Patriotten des Vaderlants verwecket heeft/die welcke haer bloet ghestort hebben/ende noch dagelijcx daer voor cloeckmoedich haer leven zijn op settende: hope de Almachtighe God salse met zijn cloeckmoedighe wijsheijt begaven/om sulcke stoockenbrants/verderbers des gemeynen besten/te muylbanden/dat zy tot haer bloetdorstich voornemen niet en sullen connen gheraecken.

Embder.

Hier toe is noodich met den ghebede ende beteringhe onses levens tot God aen te houden/op dat wijt door onse ondancbaerheijt so niet en maken/dat God rechtveerdich met ons handele/ende in plaetse van dat hy ons onder het eerste (wel verstaende het Pausdom) met roeden gheslaghen heeft/onder het tweede (de naemdraghende Ghereformeerden) met schorpioenen laet slaen/het welcke altemael aen hem hanget/die de

herten

herten der Overicheden inde handen heeft/ om die te buygen naer zijn welgevalle/tot den lievenden Kinderen haren besten.

Hollander.

Laet ons nu voort gaen ende ondersoecken de ondeuchdelickheijt deses Mandaets/ende eer wy daer toe comen so moet ick u vraghen/ofte ghy tot Groninghen zijnde/daer oock eenighe vergaderinghe der Predicanten/ofte hooghe Doctooren vernomē hebt/als onsen Johannem Seu/ ofte diergelijcken/wiens raet hier mede wel overeen comt.

Embder.

Ick en kenne hē niet / noch en weet daer geen bescheijt af te doen/dan nu ghy daer af segt/ic sach daer d'oude mensch van Embden/ofte die hier af raet ghever gheweest is / en weet ick niet.

Hollander,

Wel wat is dat doch voor een/ist een Predicant/ofte soo een man by de Ghereformeerde van eenich aensien oft credijt?

Embder.

Mijn dunckt ghy vraecht naer de bekende wech/kent ghy hē niet? Hy is den oppersten Predicant tot Embden / ende die de disputatie teghens Pieter van Ceulen (geprotocolleert int Jaer ons Heeren 1578) gedaen heeft: ende is sulcken man van aensien/ende soo vierich van gheest: Dat hy den ouden Grave/ versoeckende (also zijn Dochter gestorven/ ende inde kercke al daer begraven soude worden) de Predicstoel om zijn Hof predicker (also hy vander confessie ghesinthept was) de lijck-Predinge daer op te mogen doen) sulcx manlick ende ernstelick heeft derven weygheren: vergheselschapt zijnde met sekere Burgers in grooter getal/ de welke haer sackē ooc seer wel versien haddē met S. Stevens geschut/ om oft de Grave teghens hem opghestaen hadde / zy dan gethoont souden hebben haren Godddelicken yver tot haren zielsorger. Hy is oock die binnen Groninghen de eerste Ghereformeerde Predicatie ghedaen heeft / ende voorwaer aldaer wel behoort gheacht te wesen / als die sorge draecht voor den voortganck zijnder geplante leere.

Hollander.

Wel vrient/ ick weet nu wel wie ghy meent/maer ick achte ghy ghedoolt hebt int noemen van zijn naem/ want ghy segt oude mensch/hy heet Mensoo.

Embder.

Ghy hebt wel ghelijck / maer sulcke wercken hier vooren verhaelt / moghẽ met recht niet den nieuwen mensche toeghe-schreven worden/de welcke een ander doet/ het ghene hy wilde hem gedaen worden/maer den ouden mensche.

Hollander.

Holla daer worde ick gheroepen / daer is een vande Ghe-reformeerdẽ die mijn wil spreecken/ick moet gaen sien wat hy wil: vrient ick heet u tot mijnen huyse wellecom.

Ghereformeert.

Jck dancke u/d'oorsaecke van mijn comste alhier is / dat ick verstaen hebbe / hoe ghy een vrient ghecreghen hebt van Embden/ die door Groninghen reysende / het nieuwe Man-daet den 7. September met clockeslach heeft hooren Publi-ceren/ ende dat hy oock een Coppe mede gebrocht heeft/die ic (soo't hem beliefde) wel eens soude willen hooren lesen.

Hollander.

Dat sal hy geerne doẽ/ gaet met my boven op mijn Can-toor/daer is hy nu teghenwoordich/ende ghy comt recht van passe/al ofte het ghewet ware / want wy zijn met ons beyden daer van spreeckende. Siet hier brenghe ick noch den derden/ die aen mijn comt versoecken/ ofte ghy hem de Coppe des Mandaets van Groninghen eens wilde te voren lesen.

Embder.

Hy moet wellecom wesen/ick salt hem gaen lesen.

Hollander.

Wel daer hebt ghyt ghehoort: hoe behaecht u dat?

Ghereformeerde.

Het behaecht mijn seer wel/want het ampt der Overheyt/ is haer van Gode opgheleijdt/om niet alleen sorghe te dragen voor de tweede tafel des Wets / maer oock principaellicken/ eñ voornemelick voor de eerste/de welcke den ganschen Gods

dienst

dienst in haer is begrijpende/niet dat ick segghen wil/dat zy macht hebben yet inden Gods dienst te ghebieden/ofte verbieden/maer alleen die te beschermen ende te vorderen/datse eendrachtich onder haren onderdanen eenẽ geluckigen vortganck mach hebben/het welcke niet ghevoechghelicken ghescheiden can/ ten zy dat alle valsche Gods dienstẽ van haer/door haer ontfanghen macht/gheweert worden/ghelijck die van Groninghen in dit voorgelesen Mandaet/oock getrouwelick beginnen te doen.

Hollander.

Dit Liedeken en hebt ghy also niet gesongen/schuylende onder de tyranni des Pausdoms: Maer ghy songt te dier tijdt met ons veel een ander Liedeken/welck oock goet ende warachtich is/eenen stercken ende vasten gront hebbende in des Heeren uytghedruckten woorde.

Ghereformeerde.

Wat Liedekens souden wy gesongen hebben / dan die gene/die wy noch daghelicks singhen/te weten/die geestelicke Psalmen des Coninckllicken Propheten Davids.

Embder.

Het schijnt Broeder dat ghy met ons spottet: Ghy verstaet seer wel dat onse vrient vã sodanige liedekens niet en spreect: Welcke liedekens/als sy metten selven oft uyt den selven geest gesongen werden/door den welcken David ende andere mannen Gods de selve gemaeckt ende gesongen hebben/ God almachtich sonder eenigen twyfel seer weert ende aenghenaem zijn: Maer so sy alleene metten monde ende lippen ghesongen worden/voor hem een gruwel zijn: Niet de liedekens in hemselfs/dan die hypocryten ende godloosen/die dẽ H. name Godes mis bruycken/ende te vergeefs in haren mont nemẽ: Onse vriendt (so ghy selven wel mercken condt)wil dit seggen/dat ghyluyden/die gereformeerden/so wel als die mẽ Martinistẽ noemt te zijn/schuylende onder het cruys ende tyrannie des Pausdoms/ende Spaensche Inquisitie/vant selve gevoelen geweest zijt/waer in wy luyden noch op desen huydigen dach persevereren eñ blyvẽ/als namentlick/datmẽ na Christi onses Heeren eñ alleen eenigen Meesters leere ende bevel/den Keyser

(dat

(dat is der Overheydt die ghebiet over ons heeft) gheven
sal/ wat des Keysers is/ ende der Overheyt toecomt(welck
nae de Leere Pauli is/ schattinghe: tol: vreese ende eere Ro.
13) ende God salmen gheven wat hem toe comt: te weten/
den geheelen inwendigẽ menschen/ het herte eñ gemoet des
menschẽ/ over het welck God alleen het ghebiedt ende re-
geeringhe heeft. Welck Sigismundus ghewesen Coning
van Polen/ noch Papist zijnde/ seer wel verstaen heeft/ ende
daerom gheensins over den inwendigen mensche (die con-
scientie) en begheerde heerschappye te hebben: Ende Gallio
een Heyden zijnde / beter verstondt / als nu ter tijdt ver-
staen die gene/ die haer voor de beste ende verstandichste
Christenen durven uytgheven. Want als die Joden een-
drachtichlick teghen Paulum opstonden / ende hem voor
den Rechterstoel brachten/ segghende / dese raedt den men-
schen Godt te dienen teghen de Wet: Seyde Gallio de
Rechter totten Joden: waer daer eenich ongheluck ofte
quade feyten ghedaen O Joden/ soo waret doch reden dat
ick u hoorde: Maer indien daer twist is van uwe reden/ of
name/ ofte Wet/ so siet ghy selfs toe/ want ick wil daer over
geen Rechter zijn: Ende hy dreefse wech van den Rech-
terstoel Acto. 18/12. Pilatus en soude oock Jesum geen-
sins ghecruyst hebben/ om zijn Leer/ verstandt ende gevoe-
len/ hoe seer hy oock van den Oudtsten des volck / van den
Priesteren/ Hooghe-Priesteren/ eñ tgemeene volck beschul-
dicht wert/ als een valsch Leeraer/ verwoerder ende verley-
der des volck/ jae als eene Godes lasteraer: Maer alsse ten
laetsten hem beschuldichden als eenen die hem selfs hadde
opghewerpen als eenen Coning/ ende daerom in dat stuck
den Keyser wederspreekende was: So heeft hy hem als ee-
nen oproermaker totter doodt veroordeelt/ Joan. 19/12.

Ghereformeerde.

Ghy stelt ons hier (goede vriendt) voor ooghen exempe-
len

len van Magistraten die welcke sommighe Papist/ die andere Heydenen gheweest zijn. Wat gaen ons doch soodanighe exempelen aen? Ghy soudet ons voorstellen exempelen van Christelicke Overheden.

Hollander.

Het is een ghemeen segghen by de gheleerden/ luydende aldus: Qui bene distinguit, bene docet: Welcks te seggen is/ dat de gheene/ die wel onderschepdet/ oock wel leeret: Het schijndt dat ghy luyden/ ofte immers uwe voorstanders ende Leeraers niet wel onderscheyden/ daerom sy luyden oock niet wel connen leeren: Of tselve nu gheschiet uyt onverstant/ ofte uyt het al te vast betrouwē van haer luyden Schrijventē/ datse selfs de sake niet verder naedencken/ dat laet ick zynen wech gaen: Altoos ist seecker dat ghy luyden ende uwe Leeraers niet recht onderscheydt het ampt des Magistraets/ van die persoon/ de welcke het selve ampt bedienet: Want ghy maeckt onderscheydt tusschen eene Christelicke Overheyt/ ende Heydensche ofte Papistische Overheyt/ de welcke doch gantsch gheenen grondt en heeft in Gods woort/ noch in natuerlicke reden/ hebbende haren grondt in Gods woort. Dit en hebben noch Christus noch zijne Apostelen noyt gedaen: Paulus seyt wel uytdruckelick/ datter gheen macht en is/ dan van God/ ende die machten zijn: Die zijn (seydt hy) van God verordineert. Wie dan die machten wederstaet/ die wederstaet de ordeninghe Godes: Ende diese wederstaen/ die sullen haer oordeel tegen hen selven nemen/ Rom. 13. Die H. Godlicke Schriftuer wyset ons op het Godlicke ampt/ ende wil dat wy den selven ghehoorsaem zijn sullen: Maer wyset ons niet op die persoon/ de welcke het ampt bedient. Want die persoonen/ die welcke te dien tyden het ampt des Overheyts bedienden/ waren voorwaer gheene Christenen: Wie ick achte ghy selfs geern van herten sult bekennen/ doet ghy niet?

Gheen

Ghereformeerde.

Ick en soude anders niet weten te seggen met waerheyt/ of alle de geene / die welcke te dier tijt tot Romen het ampt des Overheydts bedienden/Romeynen/dat is Heydenen/ gheweest zijn.

Hollander.

Die Keyser Augustus (onder welcken Christus ghebo- ren wert: Den welcken oock Joseph ende Maria gehoor- saem waren/ende op zijn bevel met moeyte ende arbeydt tot Bethlehem quamen) was die selve Keyser een Christen of niet?

Ghereformeerde.

Hy en conde geen Christen zijn/ want men ter selver tijt van Christo/ofte den Christenen niet en wiste te segghen.

Hollander,

De Keyser van welckẽ Christus seyt : Gheeft hem wat hem toebehoort: Ende die Keyser aen welcks Rechterstoel Paulus appelleert Actorum 25/11. waren de selve met ha- re Stadthouders/de welcke de Keyser te Jerusalẽ/ tot Ce- sarien/eñ elders hadde(als Claudius/Lisias/Felix/Festus/ die Coning Agrippa) waren die selve(segge ick) Christenen ofte niet?

Ghereformeerde.

Gheensins.

Hollander-

Wel aen: ghy bekendt(welck wy oock gheern met u be- kennen) dat die voornoemden gheen Christenen gheweest en zijn: Wy nement oock alsoo/ dat zy luyden geheel geen kennisse Godes gehadt en hebben/ jae dat sy/ende elck een van henluyden / lidtmaten des Duyvels souden gheweest zijn/(welck ons nochtans/ jae niemandt des werelts staet te oordeelen/dan God allene:) Is daerom niet evenwel het ampt des Overheyts Goddelick/ende volgens dien/Chri- stelick? Want wat Godlick is/dat is Christelick/ende wat

Christelick

Christelick is dat is Godlick: Waer uyt nootsakelick volgē
moet/dat sy luyden / soo wel als alle die geene / die het ampt
der Overheydt van begin des werelts aen bedient hebben:
noch bedienen/ende tottet eynde des werelts bedienen sullē/
een Godlick ende Christelick ampt bedient hebben / bedie-
nen /ende bedienen sullen/ niet teghenstaende wat sy luyden
(soo veel henluyden persoonen / gheloove / religie/ etc. aen-
gaet) voor menschen gheweest zijn: Waerom alsoodanighe
met recht ende waerheydt/int respeckt van haer ampt / een
Godlicke ende Christelicke Overheyt mach genoemt wer-
den: Ghelijck de Schrifture totten Hebreen oock van den
waren Echten staet seyt: Het houwelick (seyt hy) is by allen
(merckt dat wel/dat hy seyt by allen sonder uytnemen van
persoone)eerlick/ende een onbevleckt bedde: Maer de hoer-
reerders ende overspeelders sal God oordeelen/ Hebre. 13/4.
Is nu het houwelick by allen menschen / die in den houwe-
licken staet leven / eerlick ende een onbevleckt bedde/ soo ist
by den ongheloovighen soo wel eerlick/ als by den geloovi-
gen: Want het ongheloove der ongheloovigen(so Paulus
seyt Ro. 3 3/.en mach Godes geloove/gavē/goederē eñ God-
licke ordinantie) niet te niet doen: Ghesontheyt des lichaēs/
tijtlicke goederen/zijn gaven Godes ende blyvē gaven Go-
des/Jae die Sonne/Mane/Sterren/die Zee ende wat daer
in is: het gheheele aertrijck/ ende wat daer in is / zijn heer-
licke gaven Godes/so wel dē ongeloovigē als den geloovigē
eñ ongeloove/ja die godloosheyt der ongelovigē eñ godloo-
sen/en connē die ordinantien ende gaven Godes niet te niet
doen/Misbruycken connen sy die ordinantien ende gaeven
Godes: Maer door haer misbruyck en mogense niet te niet
doen het gheene dat goedt ende Godlick is: Waer uyt dan
volghen moet/datter geen onderscheyt te maken is tusschen
het godlick ampt der Overheyt/ bedient werdende van on-
gheloovigen/ja godloosen persoonen/ende tselve ampt/be-
dient werdende van gheloovighe ende godsalighen persoo-

 nen.

nen. Want het ampt is ende blijft een Godlick ampt. Misbruyckt can het werden (so geseyt is) ende ondert decksel vant selve Godlick ampt can tyranni ghebruyct worden: Gelijck men onder den naem ende decsel van goede waer/valsche waer can vercoopen/ende onder het decksel van goede Leer/ valsche Leer den eenvoudighen can voordraghen/ ghelijck of het die rechte warachtige Leer waer/ ende de menschē onderstaen can wijs te maken: Niet tegenstaende dit/blijft goede waer goedt/ ende de rechte Leer/blijft de rechte Leer.

Ghereformeert.

Dat is de waerheydt

Hollander.

Dewijl dese dan gheen Christenen gheweest en zijn/ende niet teghenstaende dit/de H. Gheest door den mondt Pauli ernstelick ghebiedt/datmen haerluyden gehoorsaem ende onderdanich zijn soude/niet alleen om de straffe te vermyden/maer ooc om die conscientie wille: Moet nootsakelick volghen/ dat hy niet die persoon/maer het ampt gherespecteert wil hebben.

Ghereformeerde.

Jck en can tselve nae mijn cleyn verstant niet wederspreken.

Hollander.

So nu het ampt des Magistraets hem streckende waer tot dwang vā de conscientie/soude Paulus sonder twyfel niet geboden hebben haerluyden gehoorsaem te zijn/ om de conscientie wille? Want om de conscientie wille te doen tgheene dat teghens de conscientie strydet/dat en mach geensins bestaen.

Ghereformeerde.

Jck laet u tselve geern toe: Want ick en hebber niet teghens

Hollander.

Ende soo het ampt des Magistraets hem streckende was tot dwang van de consciencie/soudē sonder twyfel de Romeynen/te dier tijdt heerschappye hebbende over tgheheel Jodische landt/die Joden/soo wel als die Christenen/ ghedwongen hebben / tot haerluyden Godes dienst / den welcken syluyden sonder twyfel voor den besten / ende hoochsten Godes dienst hebben ghehouden?

Ghere-

Ghereformeerde,

Dat is ghelockelick

Hollander

Maer waer in is dan de prijs ende straffe gheleghen: ende wat zijn het voor goede ofte quade wercke/ daer van Paulus seydt: De Oversten en zijn niet te vreesen den geenē die goets doen/ maer die quaet doen.

Wildy die macht niet vreesen so doet goedt/ ende ghy sult prijs van haer hebben: Want het is Godes dienaersse/ dy tot goet (seyt Paulus) Maer ist dat ghy doet tgheene dat quaedt is/ so vreestse/ want sy dragen het sweert niet te vergeefs: Dan sy is Gods dienersse: Een wreeckster tot straffe den geenen die quaet doen: Daerom moetmen onderdanich zijn / niet alleenlick om der straffe/ maer oock om der conscientie/ Rom. 13/1. Can nu dit goedt ende quaet doen daer van prijs oft straffe hebben / naer segghen Pauli ergens anders in gelegen zijn dan in die Policie/ ende regheeringhe der ondersaten/ om met malcanderē in stilheyt/ rust ende vrede te leven?

Ghereformeerde.

Maer waer blijft die Religion?

Hollander.

Als Paulus Rom 7/12. aldus seydt/ is dat eenich Broeder die een ongheloovich Wijf heeft /ende de selve te vrede is met hē te woonen: Dat hyse niet en verlaet: Eñ een Wijf die een ongelovich Man heeft / ende hy te vrede is met haer te woonen/ datse hem niet en verlate: Waer blijft hier de Religion?

Embder.

Mach een gheloovich Man / een ongheloovighe Vrouwe alle nacht in zynen arm / oft in zijn bedde legghende/ hebben? Daghelijcks met haer eetende ende drinckende / op ende af gaen? Kinderen by haer tuyghen? ende

ende niet verlaten om haers ongheloofs wille/by soo verre sy (die vrouwe) wel begheerdt by hem (haeren Man/ een ander Religion ende gheloove hebbende / als sy heeft) te woonen: Waerom soude dan een Overheyt/ die voor haer persoone een Christen en gheloovich is/niet by haer/in haren Lande/Stadt/ Vlecke ofte Dorp/dulden ende lyden Ondersaten die van henluyden/der Overheyt ende ghemeene Burghers/Religien ofte gheloove niet en zijn/als sy anders in aller onderdanicheyt/na uytwysinghe van die Politijcksche regeeringe(gevende schattinghẽ/tolle/vreese ende eere) met henluyden (der Overheyt) eñ mede inwoonderen der stadt/ ofte plaetsen begeeren te woonẽ/ hun oock naebuerlick ende burgherlick begheeren te draghen.

Ghereformeert.

Tis wel alsoo : Maer als syluyden haer ongheloove ende onverstant by haer selfs hielden ende verswegen: Maer het is openbaer/dat syluyden ongheloovich zijnde/oock gheern tselve haer ongheloovich gevoelen in alle andere menschen souden willen planten.

Embder.

Jck achte dat een ongheloovich Man/ofte ongheloovighe Vrouwe / tselve oock soude doen willẽ. Want elck Aep meent dat haer jonghe een Paeu is/ ende elck meent dat zijn gheloove/opinie/ende ghevoelen het beste is : Maer Paulus en steldt daer in gheen mate ofte reghel/seggende : By soo verre die ongheloovighe Man ofte Vrouwe haeren ongheloove ofte valsche opinie by haer selfs wil houden/ende den selven niemandt ontdecken ofte openbaren : Maer slecht seydt hy/als het haer believet met hem: ofte hem (den ongheloovighen) believet met haer te woonen/soo en sullen sy niet scheyden. Seyt oock redẽ waerom. Wat weet ghy Vrou/ oft ghy uwẽ Man mocht salich makẽ: Of wat weet ghy Man/ of ghy u Wijf sult salich maken/dat is : tot beteren verstande / opinie / ghevoelen/ende gheloove brenghen.

Ghereformeerde.

Maer Paulus en seyt niet dat een gheloovich Man een ongheloovighe Vrouwe: ofte een gheloovighe Vrouwe een ongheloovighe Man mach nemen : Maer hebbende/ en sal die

gheloovige

ghelooviGhe den ongheloovighen niet verlaten / by soo verre die selve begheert te blyven. Al ist dan dat een geloovich Magistraet/met reden niet en soude moghen verdryven onder saten / in haren Lande/ stadt of plaetse geboren ende opgetogen zijnde/ so verre sy vroom ende burgerlick hen houden ende draghen: soo en soudense nochtans gheen ongheloovighen/zijnde van anderen ghevoelen als sy selfs zijn / niet moghen opnemē/ beschutten ende beschermen: Want een weynich suerdeesems versuert den gheheelen deesem/ soo die selve Paulus oock seyt.

Hollander.

Of dat alsoo soude te verstaen zijn / ghelijck ghy tselve hier duydet/dat laet ick hier zynen wech gaen. Want mijn voornemen hier niet en is alles te verantwoorden: Blyvende dan by onsen propoost: Ghenomen dan/ dat tselve also soude moghen gheduydet werden/so ghy het duydet: Waer is dit by dē Catholijcken alsoo ghedaen gheweest / hebbense ons haer in ghesetén ende ghebooren medeburghers van jonckheydt op in die Religie onser ouderen opgetogen zijnde / ons stil ende burgherlick draghende/ wel willen lyden? Hebbense ons niet uyt ons Vaderlandt ende welvaert verdreven? Dat is warachtich: Maer cont ghy tselve prysen?

Ghreformeerde.

Gheensins.

Hollander.

Cont ghy prysen tgheene onlangs tot Ceulen gheschiet is/ waer van die Morghenwecker spreeckt?

Ghereformeerde.

Hoe soude ick tselve prysen connen?

Hollander.

Hoe cont ghy dan prysen het Placcaet tot Groningen ghepubliceert/ welck tminste gaet over die nu eerst daer zijn comē woonen: Maer meest over de inghesetén ende ingeboren burghers/die by der voorgaender Overheyt/sonder eenighe swaricheyt/ghelt boete/of diergheliijcken gheduldet zijn gheweest: Ende nu eerst van u luyden Ghereformeerden grootelicks belast ende beswaert worden: Doch dit overgheslagen/ ende om die

die saecke verder te verstaen: Wat can een Magistraet/die voor haer persoon ongeloovich is/ verstaē wat in de waerheyt voor God/goet oft quaet is? Prijslick of onprijslick is? Der straffe of des roems weerdich is? Dan alleen soo veel de Policie ende Burgherlicke regheeringhe: Onderdanicheydt ende ghehoorsaemheydt tegens haerluyden wettelicken Magistraet aengaet? Hoe condē de Romeynē Christum nae die Letter niet kennende/die Christenen prysen int gheene dat syluyden van Christo hielden ende verstonden? Oft hoe conden sy draghen die Joden int gheene/dat syluyden van God ende den schriften Moysis hielden ende gheloofden? Sonder twyfel/en hebben syluyden aen hun niet gheprefen dan haren uyterlicken handel ende wandel/ waer in sy hun als vrome ondersaten ghedraghen hebben: Straffende ende uytroyende die gheene/die muyterie aenrichten teghens hare wettelicke Overheydt/ghelijck ghedaen hebben Theudas ende Judas Galileus/de welcke met allen haren aenhangh deerlick verslaghen ende uytgheroept zijn gheweest/Acto. 5/36/37.

Ghereformeerde.

Maer als nu de persoon die welcke het ampt des Magistraets bedienet/selfs een recht Christ geloovich mensch is/ ghelijck nu zijn de Magistraten in den ghereformeerden landen/steden ende plaetsen/soudē die selve niet goede Christelicke wetten moghen maecken? En souden die onderdanen niet schuldich zijn de selve te onderhouden?

Embder.

Hola goede vrient/dat is al wat veel ghesept/ghelijck nu zi n die Magistraten inden ghereformeerden Landen/het soude schynen als of onse genadige Heere Grave van Embden: die Ceurvorst van Brandenborch die Cheurvorst van Sacxen/die Paltzgrave Cheurvorst/ende andere seer veel

Vorsten

Vorsten/Graven/Overheden/ende treffelicke Rijcxsteden/ gheene Christenen zijn souden: Voorwaer dat is al wat te veel ende partydich ghesproken/jae het is openbaer uyt verscheyden schriften/die Calvinus selfs/Besa/Petrus Martir/Bucerus/Bullingerus/Swinglius/Rodolphus Gualterus/ende andere Calvinisch ofte Swinglisch gesint zijnde/aen soodanighe Cheurvorsten/Vorsten/Graven/Rijcxsteden der Ausburchscher Confession toegedaen zijn/ghescreven hebben: dat sylupden soodanige Overheden voor Christelicke Overheden bekennẽ: Maer soudt ghy daerom haerlupden kercken ordeninghe aen nemen? Haerlupden ghebruyck ende ghevoelen vant Nachtmael/Doopsel ende dierghelijcke aennemen ende onderhouden/woonende in hare Landen/Steden oft Dorpen?

Ghereformeerde.

Gheensins.

Embder.

Waerom niet?

Ghereformeerde.

Overmits sy strydende zijn teghens mijn conscientie.

Embder.

Soo en wilt ghy dan in uwe conscientie niet zijn ghedwonghen?

Ghereformeerde.

Gheensins.

Embder.

Waerom wilt ghylupden dan andere goede luyden dwinghen in haer conscientie/om te doen ende te onderhouden/dat teghens hare conscientie strydende is? Ende boven al verwondert my seer dat ghy van trouwen segt in uwen kercken/ende van uwen kercken dienaren: Waer hebt ghylupden doch daer van bevel ofte exempel der Schriftueren/ so wel des ouden als des nieuwen Testaments?

Hebt

Hebt ghy oyt ghelesen dat de Propheten/ofte de Priesteren des ouden Testaments: Christus of de Apostelen des nieuwen Testaments/der luyden Echten staet inden tempelen ofte kercken/voor alle man teghenwoordich zijnde/ bevesticht hebben? Oft hebt ghy oyt gelesen/dat de' Propheten/ Apostelen/Priesteren/die Herders ende Leeraers van God ofte zynen Soon Christo Jesu ghebodt ende bevel gehadt hebben om sulcx te doen?

Ghereformeerde.

Maer het is een loflick ghebruyck voor veel hondert jaren onderhouden in der kercken.

Embder.

Maer wie heeft het eerst ingheselt/ als de Paus metten zynen om ghelts wille? Doch wy laten dat nu varen/ ende besluytende segghen wy: Dat ghelijck ghylupden niet begeert in uwe conscientie ghedwonghen te zijn: Ghy oock anderen niet en sult onderstaen te dwinghen in haerluyden conscientie. Maer om alle dese saken breeder te verhalen/ sal u goede vrient eens believen te lesen tghene op de Ceulsche by een comst zyner Majesteyt/ ende der E. seer vermoghende Heeren Staten van onser gheunieerde Provintien verhandelt is. Leset/soot u belieft/ het gevoelen der Heeren Staten/gheannoteert ende ghetekent by een seker persoon daer toe gheordineert by zijn Excel. hoochloflicker gedachtenisse/ende der E seer vermoghenden Heeren Staten.

Annoteerder,

Hy is qualick geleert ende onderwesen/die hem heeft laten wijs maecken/ dat het gheestelick rijck onses Heeren Jesu Christi/ende het wereltlicke poletijck rijcke (die wel beyde in dese wereldt ende van God zijn/ maer yghelijck in zijn orden zijn eygen loop heeft) een rijcke soude zijn/daer die nochtans van malcanderen verder verschillen/dan de Hemel ende Aerde/ Gheest ende vlees/leven ende doot/eeuwich ende tydelick/F 196.

Ten eersten staedt naerstich te aenmercken/ datter zijn twee gheslachten van Adams kinderen/waer af het een den rijcke Godes toebehoordt/ onder het hooft Christum/ het ander behoordt toe het wereldtlicke rijck onder den Majestraet/F 167.

Christus

Christus selve heeft dat al onderschepden/ ende in eenen bonde 'tsamen ghebonden/ Matth. 22. segghende: gheeft den Keyser dat den Keyser behoort/ ende God dat God toebehoordt: is dat des Keysers macht sich streckte tot int rijcke Godes/ende van zijn macht niet en waere verschepden/wat noodt wast het onderschepden van dese te stellen? ƒ 70.

Waer af het een is onsichtbaer ende niet vande wereldt / maer het ander sichtbaer ende vande wereldt: soo mede zijn niet alleen de rijcken/maer oock der Coninghen ondersaten.

Hollander. Leest voorder aen dese plaetse.

De Magistraet is qualick gheleerdt/onderwesen ende verleijdt/dat zy als een wereltlick Magistraet met haer offitie ende oordeel ('twelck dese wereldt aengaet/ende van deser werelt is) het rijck Christi (dat van deser werelt niet en is) heeft willen regeeren ende gouverneeren/daer tegens spreeckt Christus/ als hy seijdt/mijn rijck en is van deser werelt niet/andersins souden mijn dienaers voor mijn strijden / om dat ick inde Joden handen niet en soude ghelevert worden/Joan 18/36. ƒ 196.

Maer het eeuwich geestelicke ende hemelsche rijcke Christi/ 'twelck hier in dese werelt by den kinderen Godes zijn beginsel ende voortganc int geloove heeft/ende daer ten laersten in alle volmaectheyt sal beginnen / ende nimmermeer eynde hebben/dat regheerdt onsen Heere Christus Jesus /de Heere der Heeren/ende Coninck der Coningen ende Overicheden / wien God den Vader alle macht heeft ghegheven/ende aen zijnder rechte zijde ghestelt heeft/alleene ende voor hem selven door zynen heylighen Gheest/ƒ 167.

Het wereldtlicke rijck heeft de Wetten / den welckẽ die lichamen ende goeden der menschen zijn onderworpen/ behalven dese / ende hevet gheen recht noch macht/ƒ 167.

Dat niemandt en behoort noch en mach de sielen yet ghebieden/ die haer niet en weet de wech te wijsen/die tot den Hemel leydet/dat en can niemandt doen dan God alleen/daerom en moet in dese sake die de zielen aengaen / niet geleert noch aenvaert worden/dan het reyn eñ eewich woort Godes/ƒ 167.

Ick meyne dat by dese woorden ghenoech blijckt / dat de ziele bevrijdt is voor de menschelicke macht ende wereltdlicke overheijdt/ ende datse Godes heerschappye alleen ghelaten is/ƒ 168.

Die sienlicke Coninc heerschapt over der sienlicke ondersaten/ eñ onsichtbare siele niet/maer alleen over hare lichamen ende goederen.

Daer en boven/hoe bot ende plomp dat zy zijn / nochtans moeten zy kennen/dat hem gheen recht is ghegheven aen de ziele/ want gheen mensche en can de zielen dooden/weder levendich maecken/inden Hemel optrecken / ofte inder hellen werpen/d'welck Christus bevestighet/Matth. 10. segghende/en vreest niet den genen diet lichaẽ doodẽ/aẽgesiẽ sy de sielẽ niet en mogẽ doodẽ/ maer ontsiet meer den genen die ziele ende lichame inde eeuwige pyne mach werpen/ƒ 167

Want de ziele en is niet ghestelt onder des Keysers macht/want hy en can haer niet leeren/noch leyden/noch dooden/noch levendich maken/ noch binden/noch ontbinden/noch verwijsen/noch ontslaen/noch vast houden / noch

laten gaen/welcke sake nochtans behoorde te gheschieden soo verre als hem macht ware ghegheven om te ghebieden!

Eñ alle dese sakẽ heeft David over veel hondert Jaren met corte woorden 'tsamen begrepen inden 115. Psalm daer hy seyt/de Hemel heeft hy ghegheven den Heere van den Hemel/maer de Aerde de kinderen der menschen/ dat is te segghen/den mensche is van God macht ghegheven over aerdtsche saken/ende alle wat den aerdtschen rijcke toebehoort/ maer over hemelsche saken/ende al wat het opperste rijcke toebehoordt / heeft alleene de hemelsche Coninck heerschappye.

D'onsienlicke Coninck ghebiet/als over zijn eyghendom ende schepsel: soo oock seggen de generale Staten.

De generael Staten.

Wits dien dat wy in dese groote benautheyden wel hebben gheleert / dat het regiment vande ziele eñ conscientie Gode alleen aengaet/ ende dat hy de warachtige wreker eñ straffer is vande gequeste of geschende religie/K. 57.

Ende van weghen dat deel met d'welck wy Gode ghelooven/ ende tot zijn rijcke gheroepen worden/en moeten wy ghenen menschen onderworpen zijn/ die in ons souden willen 'tselfde te niete doen/dat God tot den eeuwighen leven hem gewaerdicht heeft te schencken/X.38.CX.

Augustinus ende Chrisostomus opt woordt Matth 22. gheeft den Keyser dat den Keyser/ende Gode dat Gode toebehoort. De penning ofte munte vã de Keyser is gout/de penning Godes is de mensche / inde ghemunte penninghen wort de Keyser ghesien/maer inde mensche wort God ghekent / daeromme gheeft uwe rijckdom den Keyser/ende bewaert Gode alleen de memorie vander conscientie/X.38.

Dat de Princen ghemaeckt ende ingheseldt zijn om de ondersaten/ maer d'ondersaten niet om de Princen/K. 166.

Want alst gemeyne volc henlieden/den Coningen/zijn heerschappye heeft ghegheven / ende dat zy nae de Wetten leven/so is openbaer dat zy niet haer eygen/maer vreemde macht bedienen/ende dat zy soo seere niet en zijn Heere vanden volcke als dienaers Godes/ende vande gemeynte/X. 144.

Het is onghelijck anders inde gheene die eens anders saecken doet: Of die eens anders profijt aengaen/sodanich als de Prince is/die so seer niet en heeft heerschappije vanden volcke / als hy 'tgouvernement doet.

Noch segghen de Staten.

Dat een Prince vandẽ Lande van Gode ghestelt is/hooft te zijn over zijn ondersaten/om de selfde te bewaren / van alle onghelijck/ overlast ende ghewelt/ghelijck een Herder tot bewaernis vandẽ Schapen: ende dat de ondersaten niet en zijn vã Gode geschapen tot behoef vande Prince/om hẽ in alles wat hy beveelt / of het Goddelick of ongoddelick is / onderdanich te wesen. Waer upt volcht dat het volck niet en is ghemaeckt / om des Magistraets wille/ghelijck een Mombor om de Wese / ende niet de Wese om des Mombors.

voors wille ghestelt wort/ende ghelijck een Herder om de Cudde/maer niet de Cudde om den Herder gheordineert/F. 167.

Maer de Prince is om der Ondersaten wille/sonder welke hy geen Prince en is. Voort soo blijckt dat de Coninck om het volcx wil gheordineert is: want ghy en cont niet segghen/dat alle menschen eer souden geschapen ende ghemaeckt zijn/om hondert/t'zy meer ofte minder persoonen/die ghemeyne-lick niet beter en zijn/dan dat dese om henlieder wille souden zijn geschapen/ maer de reden eyscht dat de geene/ om wiens wille een ander is/beter dan de selve ghehouden zy/F. 10

De Overicheydt/seyt Aristoteles/ is om het profijdts wille vanden onder-saten/F. 167.

Liever segt nu/hoe veel redens ende wijsheyts in hem is/ die Wetten ghe-maeckt heeft teghens de ghene / daer over hy gheen ghewelt en heeft/ F. 168.

Want dat de ziele soude met wereltlicke Wetten bedwongen worden/ dat en wil God niet/noch en can dat niet lijden/die alleene recht ende heerschap-pije over haer heeft/F 167.

Daer teghen bestierdt de sichtbare Coninck zyne sichtbaere Ondersaten/ met waerlicke Wetten: Daerom als de wereltlicke Overheyt dwaesselick bestaet den zielen wet te gheven/ soo slaet zy haer handen op Godes erve/om datse de zielen verleyden ende vernielen souden/F. 167.

Het wereltlicke rijck heeft die Wetten / de welcke des menschen lichamen ende goeden zijn onderworpen/F. 167.

Daeromme is de Magistraet qualick gheleerdt ende onderwesen/dat zy heur laten stellen van weghen heur offitie inde plaetse Godes/ ende int rijcke der ghenade Christi/omme daer inne te regeren/gouverneeren/gebieden ende verbieden/F. 195.

De Annoteerder.

Daer hebt ghy nu het onderschept/ van het Gheestelicke ende Wereltlicke rijcke/van de Gheestelicke ende Wereldtlicke Magistraten/ van haerlieder Officiers ende dienaers/welcker te samen voeginge ende onder een mengen/ heeft in desen laetsten tijdt/ ghelijck oock eertijdts/ alle ellende ende droefheyt opghebracht: want daer door is de regerende Coninck Christus onse Heere versteecken / ende uyt zijn Geestelicke rijcke verworpen geweest/ende smaet-heyt aenghedaen/ jae hem is zijn eyghen/ende behoorlicke glorie ende macht benomen gheweest ende omghestort/etc.

Ghereformeerde.

Ick en begheere met u niet wijtloopich te disputeren / dan hoe soude de Kercke Christi connen bloeyen ende toenemen? Jae ick segghe connen staende blyven/ by aldien de Overheyt haer ampt niet en dede? Wāt gelijc Besa seer wel seyt/dat son-der de selve Magistraet de kercke nu al verdruct ware gewee st vande Dooperische boos wichtē/274. Ende wederom (seyt hy)

wie ist die niet wel en siet/ dat hy aldien de Magistraet door de vingeren siet/ende hem selfs niet en quijt naer eysche van der saecke/dat daer de kercke is in groot perijckel ende merckelicke verderffenisse/296.

Hollander.

Dat onsen Ghereformeerdẽ Broeder ingevoert heeft tot bewijs wat Besa ende meer anderen seggen/als dat de kercke niet en can bestaẽ sonder de Magistraten haer hant daer aen te slaen/is te vele gheseydt: Ofte was de kercke Christi doen hy op aerden leefde/gheen kercke? Wie beschermdese? Wat Overheyt sloech daer de hant aen? Oft was der Apostelẽ kercke geẽ kercke? Was die beschermt vande Phariseẽ ofte van Saulo? Oft bestont die niet daer naer/als sy vanden tyrannighen Keyserẽ doodtlick vervolcht/ende by duysendẽ Martelaren warẽ gemaect? Wiens uyterlicke macht beschermde doen de kercke? Wiens stalen Sweert heeft de Euãgelische kercke beschermt onder Carolo de vijfde/ ende Coningh Philippo/hier inde Nederlanden/ als hy by duysenden gheloovigen dede hangen/ verdrencken/ onthalsen/ levendich verbrandẽ/is daerom de kercke Christi niet staende gebleven? Jae veel meer opgewassen ende vermeerdert in grooten ghetalle. Is dan de kercke Godes alsoo staende gebleven/jae vermeerdert/ so moet wel een cleyn betrouwen by de geene wesen/ die haer beroemen de warachtige Leere te hebbẽ boven de anderẽ/ende sonder des Overheyts ampt niet betrouwen te connen staende blyven. Veel anders spreken de gheene vande oude oprechte Religie door hareu Annoterder/ segghende aldus:

De oude onghevalschte rechels vande Gheestelickheydt zijn alle wreedtheydt vande Placcaten gheheel contrari: Want sy verbieden dat de Gheestelijcke persoonen om gheen oorsake ter werelt/ noch oock omt gheloof ofte Ketterie yemanden sullen ter doodt brengen/oft hun handt slaen/tzy by hem selven/ofte andere persoonen: Jae dat hy wille/noch daedt/ noch raedt daer toe gheve: Jae dat meer is/ dat zy anderen/ die sulcks doen/ sullen oordeelen ende straffen/r 182.

Daerom hope ick oock/ dat de rechtsinnige Magistraten

niet

niet en sullen (als die van Groeningen God betert ghedaen hebbē) haer latē verleydē/ al ist dat daer veel God mistrouwende stoockebranden comen / om haer daer toe met valsche duydinghe der heyliger Schrift op te maecken / met verdryven der vromen uyt haere Landen ende Steden/ die alleen soecken in alder stillicheyt ende aller gebeurlicke onderdanicheyt haerder Overicheyt/ met een ghetrouwe conscientie te gehoorsamen/ ende haer broodt voor Wijf en Kinderen te winnen? Want dat die van Groninghen claghen in hare voorreden/ dat zy bevinden dat Godes woort vervalst wordt/ etc. Ende daerom sulcx doen moeten: Ey lieve / doen den Sathan door zijn bedriechelicheydt alles met moort ende brandt/ in zijn ghewelt hadde: Ende des niet teghenstaende het woordt Godes soo machtich was/ dat het dē satan uyt zijn aldermachtichste rijcke heeft connen verstoten: Soude het sonder haer stalen sweert geen macht meer met allen hebben/ om het altersterckste rijcke Christi te connen beschermen / teghens des Sathans pijlen die nu plomp ghewordden / Jae nu een sdeels in stucken gebroken zijn? Soude nu Godes woort sonder cracht zijn / ende menschen hulp hebben moeten? dat zy verre. Daerom ghy vrome Overicheden/ ende ghy ompartidige ende inder waerheyt ghereformeerde/ betrout God/ hy en slaept niet/ maer hy waeckt over den zynen: Daerom ghy Christelicke campioenen / wilt alleen met zijn woort strijden/ op dat wy met zynen gheest (die met ghestadighe gebeden) is te verwerven) naerstelic vechten/ op dat wy voorsichtich des Sathans bedriechelicheydt moghen mijden/ soo sullen wy niet met allen behoeven te vreesen / voor de Ketters. Hoort eens (so het u believet) die woorden des Annoteerders / segghende aldus:

Sy en hebben (te weten de Christenen) gheen uytwendich sweerdt: Sy en roepen oock niet de wereltlicke Magistraten/ tot haerder bewaringhe ende bescherminghe/ maer zy gebruycken t'sweert des Gheestes/ het welcke is het levende woort Godes/ daer mede beschermen zy sich/ ende maken

te niet

te niet alle raetslaghen / die sich verheffen teghen de kennisse Christi ende Godes/met het welcke zy oock de onghehoorsame uytsluyten / en de nooden tot hares selfs beteringhe/198/199.

Laet die van Groningen mercken/ende letten op de Staten generael/die sullen haer doen/ gansch verdoemen / segghende ghemerckt te hebben/ dat de conditien ende macht vande ghene/die den Coninck bysonder wilde behouden ende beschermen/van daghe tot daghe minder ghewozden/ K. 52.

Ende dit begheeren wy (segghen zy) datmen eerst aenmercke / hoe dat wy daghelicx sien ende bevinden / dat hoe de mensche meer ghewelts wort gedaen / ter saecke van der religien / hoe de staet der Roomsche Katolijcker religie meer vermindert /K. 51.

Ende waert soo verde (segghen zy) dat door de middel/ van dooden ende verjaghen/de Roomsche religie worde beschermt/ daer soude eenighe redenen wesen/maer men siet voor ooghen datse die veel meer van gront op vernielt/want experientie bethoont opentlick/dat gheen dinck meer contrarie en is tot de selfs beschermінghe/dan de macht van wapenen ende ghewelt der vervolginghe/ ende dat haer haestelicker maeckt / ende volghens dien de gantsche Kerckelicke staet meer in vernielens perijckel stelt/ 020.

Dit ware te wenschen dat die van Groninghen bekenden zy souden lichtelick mercken/dat zy verkeerde middelen voorwenden.

Ghereformeerde.

Naer u segghen ende t'gheene ghy uyt den Annoteerder by ghebrocht hebt / soude schijnen ofte d'Overheydts hulpe gansch buyten ghesloten soude wesen? Neen / dat gheloove ick noch soo niet / veel anders heeft daer af ghe schreven den Godvreesenden ende vermaerden Heer Calvinus/segghende aldus:

Sullen zy de Magistraten ledich zijn/ ende met d'armen over ander sitten/als zy sien den Duyvel zijn best doen/ door zijn dienaren/om de heylige Religie te vernielen? Neen voorwaer: Der gheenre goedertierentheydt die daer willen datmen den Ketteren sal vergeven / is meer dan fel / want om de Wolven te sparen/gheven zy den arme Schapen tot een roof: Lieve/ist reden dat de Ketters v zielen vermoorden/ ende met haer valsche leeringhe vergiftighen/ ende datmen behindere het sweerdt van Gode gheordineerdt/om haer lichaem aen te tasten / dat Jesu Christi lichaem verscheurt werde/op dat eens verrotten lits stanck daer soude blijvẽ/D.35/36

Noch seyt de selve een weynich daer voor/33/44.

Heeft de Sone Godes uyten Tempel ghejaecht met

ghewelt

ghewelt de ghene die onder Goodsvruchticheydts deксel d'offerhanden vercochten in des Tempels inganck? Ick bits u: Waerom en souden de goede Magistraten niet uytter schepden trecken het sweert dat heur vanden Hemel is ghegheven / om te onder-drucken d'afvallighe vanden gheloove/die daer opentlick spotten ende spelen met God/ ende die daer ontheylighen ende besmetten zijn heylichdom/ende de scepter zijns Majesteyts / door haer blasphemie? Hoort ghy hier wel dat de Groningher Magistraten naer Calvini leere / oock in haer ampt ghetrou zijn.

Embder.

Het gheeft my wonder goede vrient/dat ghy u Ghere-
formeert te zijn noemt/ende nochtans na Papistischer wy-
se meer soecket uwe Opinie staende te houden met schrifte
der Authueren dan der heyliger Godlicker Schriftueren:
Dat ick den Annoteerder in voere / ende het ghevoelen
der Heeren Staten: en doen ick niet daerom / dat wy op
menschen staen: Maer dat haerlieden ghevoelen in Go-
des woort zijnen grondt heeft: Maer ey lieve / segt mijn
doch in wat plaetsen der Schriftueren dat wreedt ende
tyrannisch ghevoelen uwes meesters Calvini zynen gront
heeft? Ist niet een ghevoelen met der Spaensche Inqui-
sitien ende haers gelijcken? Is hy in dit stuck niet ghe-
heel Papistisch? Is hy oock in dit stuck niet teghen hem
selfs/ende alle de zynen/soo hun in desen landen Ghereformeert te zijn noemen? Gheeft hy met deser zyner wreeder
Leere/den Inquisiteurs het sweerdt niet in die handt/om
hem selfs ende alle de zynẽ mettẽ sweerde te dooden / ende
uyt te roeden? het is immers meer dan openbaer / dat die
Inquisiteurs niet alleẽ die Luyterschen/die Wederdopers
ende alle anderen/die in het alderminste den dwalinghen
ende

ende grouwelen des Pausdoms wederspreecken / voor ketters houden: Maer oock wel principalicken Calvinum ende alle de zynen. In wat perikel stelt hy (nu ter tijdt ontslapen zijnde) alle zyne adherenten / die hier ende weder onder den Pausdom woonẽ / eñ in der Inquisiteurs ende Jesuiten ooghen ketters zijn: Sy / die Inquisiteurs ende Jesuijts gesint zijnde Overheden / en behoeven hare enghen wreede ende tyrannische wetten ende oordeelen teghens u ghereformeerden / soo wel als teghens alle Christenen te ghebruycken / Want Calvinus (moghen sy met recht seggen) die spreeckt selfs het vonnisse over u luydẽ / ende wil dat wy (het Magistraet ampt bedienende) niet leedich zijn / noch met den armen over elck ander gheslaghen stil sitten souden / als wy sien den Duyvel zijn beste doen door zijn dienaren / om die ware Religie te vernielen. Nu en soeckt ghy gereformeerden: Ghy Luterschen: Ghy Doopers / ende alle ws ghelijcken / wederspekende der Moeder / naemelick der H. Catholicker kercke / anders niet dan die ware oude Leer ende Religie te vernielen: Ergo / naer oordeel van Calvino selfs / zijt ghy des doots weerdich: Ende soo wy door onse goedertierenheydt u souden willen verschoonen / soude die selve onse goedertierentheyt meer dan fel zijn (soo Calvinus selfs seyt) want om de Wolven te sparen / souden wy (nae zijn segghen / die Schaepkens tot eenen roof geven. Siet ghy nu goede vriendt wat een Christelick ende Godlick gevoelen Calvinus u Meester van het ketter dooden / vernielen ende vervolghen ghehadt heeft / waer mede ghy so heerlick pronckende zijt: Lutherus / Brentius / Erasmus van Rotterdam / Augustinus / Eluterius: Doctor Caspar Hedion / Johannes Agricola: Lactantius / Ottho Brunsfelsius / Urbanus Regius: Oock de oude Augustinus / Chrisostomus / Hyronimus / ende andere seer goede ende treffelicke Leeraers hebben voorwaer veel een ander gevoelen / eñ tselve oock uyt des Heeren woort: jae u Meester Calvinus selfs te dier tijdt van eenen goeden ende vreedsamen gheest ghedreven zijnde / seydt in het eerste Boeck zyner Institution aen den tweeden capit. aldus: Hoe wel het hem niet en betaemt veel

vrientschap

vrientschap ende bywooninghe te hebben / metten geenen die
daer uytghesloten ende ghebannen zijn / door die tucht der
kercken: soo sullen wy doch onsen vlyt doen/met wat wyse eñ
wech wy connen/het sy met vermanen eñ leeren/ofte met goe-
dicheyt ende sachtmoedicheyt/ofte met onsẽ gebede tot Godt/
dat sy hun tot boete ende beteringhe begeven/ ende alsoo haer
wederom tot het ghesel schap ende eenicheyt der kercken doen:
ende men soude hem niet alleen alsoo houden met hunlieden/
maer oock metten Turcken ende Saracenẽ/ende met anderẽ
vyanden des waren Godsdienst: also wyt isset noch daer van/
datmen de oorsake ende wech prijset ende bevestiget/met welkẽ
tot hier toe veel hun onderwonden hebben/ alsulcks lieden/ tot
onsen ghelove te dwinghen/daer mede dat sy alsulcke verban=
nen/ende upten Lande verdreven hebben/ende dat sy haer alle
menschlicke plicht ende vrientlickheydt af slaen / ende sy met
sweert ende wapen vervolgẽ. Siet dit zijn uws Meesters Cal=
vini eygen woorden: stemmen dese zijn woorden nv over een/
met den angthetoghen woorden van u boven inghevoert / uyt
synen (des Calvini) schriften? Neen voorwaer: Die Annoteer=
der (soo ghy hier sien moget) seyt oock dat aenmerckens weer=
dich is: deser werelt Princen (seyt hy) en derven hun niet be=
roemen dat sy luyden beschermers van de Christelicke Kercke
zijn/want het rijcke Christi/en is van deser werelt niet. Joan.
18. Ist dat ymant beschermer wil zijn vande Kercke/hy neme
het sweert Petri ende Pauli/ende niet het sweert Neronis.

Want de Keysers beschermen met heur uytwendich swaert/Steden ende
Dorpen/maer de Apostelen beschermen de Kercke mettẽ Geestelickẽ swaer=
de/dat is metten woorden des Evangeliums/eñ met heur lyden/ waer mede
sy den woorden ghetuychenisse geven X.42.
Christi rijck is van deser werelt niet/ het is Gheestelijck/ maer niet vleesche=
lijck/insgelijcx het woort Godes/om eygentlijck te spreken/is een Geest/ het
Evangelium is de crachte Godes. De ware dienst Godes des nieuwen Te=
staments geschiet inden Geest/eñ is Geestelijc/also is ooc het geloof een gave
des geests Godes/onverdient gegeven/daeromme en macht door den men=
sche/ ofte metten vleeschelijcken swaerde noch vercreghen/noch ghenomen/
noch beschermt/noch bewaert worden/X. 54. ende noch.

Damascenis leert dat het Evangelium over alle de werelt heeft ghepre=
dickt gheweest/maer dat met geen Spiessen/of wapenen/of door oorloghen/

zijn vyanden verwonnen heeft / maer dat van luttel naer te arme/ ongeleerde/ ende eenvoudighe Mannen/ maer door de wyse deser Werelt beschaemt zijn gheweest: want hoe soude de Kercke Martelaers hebben/ als sy selfs Martelaren soude maken?

De Stede Leyden.

Soo connen wy ons qualijck inbeelden/ dat met eenigh ghedrangh of toedoen des Overichepts (der welker autoriteyt men hier uit abuseren tot allé tyden ghepoocht heeft) gheheel de gheunweerde Provintien soude Christené ghemaeckt moghen worden/ maer wel onder de naeme Christi / een Werelt vol booser Huygelaers/ etc.

Ghereformeerden segghen.

De alghemeyne ende H. Kercke Godes / die d'Apostelen Christi vanden beginne door de vercondiginghe des Evangeliums gefondeert hebben/ wort door geen ander middel of wyse noch Instrumentopghericht / bevesticht ẽ bewaert/ dan door de oprechte ende eenvoudighe leere der waerheydt ende Godtsalicheyt.

Daerom wie meynt dat de ghemeynte Godes door practijcken/ door listighen raet/ ende bedroch der menschen can versamelt worden / ofte wanneer sy versamelt is/ can behouden worden/ die is onwijs ende uytsinnich: het is een ghemeyn ende warachtich woort/ dat het geene dat door menschen wijsheyt is ghebout ende opgherecht/ wederomme door menschelijcke wijsheydt ghebroken wort: boven desen heeft de Heere selve gewelt/ ende wapenen van de ophouwinghe der gemeynte verworpen/ daer hy het gebruyc des swaerts synen Discipelen verbiet/ ẽ tot Petro seydt/ steeckt u Swaert in zijn plaetse/ Mat/26/51/ Luce/22/51/ Ibidem bullinghe.

Wy lesen oock niet dat opt eenighe Chrysch-knechten vanden Heere ghesonden zijn/ om door een ghewapende macht de werelt te dwinghen / iae de Schrifture betuycht dat selfs/ de groote vyant Godes/ de Antechrist sal door den Geest des monts des Heeren ghedoodet worden/ 2. Thes. 28. Daerom is het sonder twijfel/ dat het al is gheestelijck te verstaen / dat alomme by de Propheten ende voornamelijck by Zacharia Capit. 12. ghelesen wort van den krijch/ daer mede de Apostelen ẽ Apostelsche Mannen soudẽ alle Heydenen becrijghen/ want de Apostelen strijden nae haer wyse als Apostelen/ niet met Spietsen/ Swaert ofte Boghe des vleeschelycken crijghs/ maer met de wapenen des Geestelicken crijchs: het Apostolische sweert is Godes woort/ H. Bullin/ Huysboeck Dec. 5. Ser. 1. foly 214.

Hier siet ghy Gereformeerden Broeder/ dat de Staten ende sommigen Gereformeerde den Magistraten van Groningen gans teghen zijn/ ende volgens Calvyns segghen verdoemen/ maer ter contrarie bewysẽ/ dat het Ampt der Overicheyt met haer Swaert niet en strect om de Kercke te beschermen/ maer alleen tot de uyterlijcks Polisie/ ende bewysen grondelijck

dat

dat Christi rijcke Geestelijck is/ende daer in oock Geestelijcke wapenen heeft / ende segghen des kuntelijck dat de Kercke Martelaers heeft/maer geen Martelaers en maect/toonende het selfde een groot abuys te zijn datmen met het stalē swaert soeckt Christenen te maken/daermen in tegendeel niet anders als Huychelaers ghemaeckt heeft.

Ja u Gereformeerde schryvers selven wederlegghen / ende wederspreecken/den Magistraten van Groninghen / ghelijck ghy ghehoort hebt / ende segghen dat de Heere selve de opbouwinge der Ghemeynte met de wapenen heeft verworpen/ daer doormen can spooren die sulcx doen / meer Antechristenen bewysen te zijn als rechte mede Dienaers Christi.

Ghereformeerde.

Ghy geeft my hier veel te lesen/eñ te doen hooren lesen/ wat uwen Annoteerder ingheboert heeft / maer wilt oock nu eens met ghedult aenhooren het ghevoelen vanden eerweerdighen Heer Johan Seu / Dienaer des H. Evangely tot Middelborch.

Hoe ist moghelijck dat daer een stil gherust / ende goet leven can ghelept worden / ende dat in welstandt de Landen ende Steden floreren souden/ daer de Ondersaten ende Burgeren ghedeylt zijnde in diverse misverstandē/ der Religien/ geen onderlinghe ware eenichept nochte vrientschap en oeffenen/daer en is gheen saecke soo schadelijck voor de Ghemeynte/dan oneenichept/verscheydenthept/ende twist in Religions saken / daeromme moet een Overheyt neerstelijck waken ende toesien / dat voornamelijck alle oeffeninghen van alle valsche leeringhe/Ketterijen/ende dwalinghen/ghewcert ende belet worden/want dese zijn de fonteyne eñ oorsprongh van alle oneenichept tusschen de Burgeren/op dat de vrede/liefde ende eenichept mochten het lant besitten/welcke deuchden Gode aenghenaem zijn/ende behaghen / ende den brant ende schut zijn van alle republijcke.

Dit blijckt dan soo claer als de Sonne aen Middach/dat de eenichepdt door des Overichepts swaert becomen/is den enigen begin/middel/ eñ eynde van vrede ende prosperiteyt inden Landen. Daerom die van Groningen anderē Magistraten als exempelen mogen ghestelt/ende ghenoemt worden.

Hollander.

Bylo Broeder/dit luyt heel naer de oude Inquisitie/die ooc altijt haer bloet dorstich herte met den schijn van sorchvuldichept des gemeen bestē hebben soecken te bedecken/ daerom

de

de Coninghen ende Princen wys maeckten de Christenen als verrotte leden af te snyden/ ende endelijc de Overicheden door het lichtveerdich ghelooven soo veer ghebrocht hebben/dat sy de Dief leyders ende Beuls der oude Papen gheworden zijn: ghelijck die van Groninghen oock schier naer dese maniere schynen verleyt te wesẽ: want sy trecken eẽ schoon Register/ ghelijck ofte sy sochten des Lants voordeel door haer aenghewesen middel van eenicheyt / maer hier teghen zijn de Heeren Staten van Gode door den tijt ende experientie beter gheleert/alsoo dat wy vast gheloven/dat het al verloren vande sommighe Predicanten gheglosecrt sal wesen: want zy het oude Romaensicht noch ghedachtich zijn / daer de oude mensche moorder hem eertijts onder verborghen ghehouden heeft: ende soeckt wederomme zijn ghehaete oude kunst nieu te maeken/maer in tegendeel wort bevonden dat door dese vrede soeckinghe anders noyt ghevolcht is/ als de bloedighe onvrede: want wat is de oorsaecke gheweest van storten so menichte 1000. menschen haer onnosel bloet/dan datmen seyde dat door der Ketteren bywoningen / de Landen souden comen in de uyterste verderfenissen : maer waer de Overicheden dit bedroch doort ghevoelen ende experientie hebben leeren kennen / ende bevinden dat de vrede haer begintsel ghenomen heeft door toelatinghe der vryheyt der conscientie/sy zijn anders gesint worden.

Dit heeftmen ghesien in Vranckrijck / al waermen nae veel bloetstortinge geen ander remedien en wisten tot ruste/ dan toelatinge van beyde Godes dienste: eñ wanneer heeft doch het selfde coninckrijck meer ghebloeyt / in ruste / in vrede ende welstant van alle prosperiteit/alst nu tegenwoordich onder desen Coninck is doende/die dit stuck door experientie ondervonden heeft / eñ tot groot gheluck vant selfde rijck noch is ondervindende.

Dat heeft in Duytslant ooc moeten toelaten Keyser Carolus/zijn broeder Ferdinandus/eñ de selfs sone Keyser Maximiliaen/ eñ heeft ooc so goeden effect/ dat sedert noyt eenighe beroerte en is gheweest in Duytslant/so dat de Catholijcken selve/

de nergens vepliger zijn dan daer/niet teghenstaende daer zijn
de twee Religien/eñ dat ooc in veel Rijcx steden/ ia in een selve
kerck/somen noch dagelijcx voor oogen siet/eñ alle het voor-
seyde breder ghelesen mach worden inder Ghereformeerder re-
queste tot Antwerpẽ in.13.14. immers seggẽ hier af self aldus.

Die Generael Staten.

Item inde Provintien/Steden ende plaetsen/daer de Religie /geheeten de
Gereformeerdẽ de Confessie van Ausburch/of de Religions vrede aengheno-
men zijn/daer sullen alle dingen blyven in haren staet/so dat geen van beyde
zyden en sal moghen contraventie gheschieden/in welcke saecken geen swa-
richeyt en mach ghemaeckt worden/want andersins en ist niet mogelijck te
vinden middelen van eenighe goeden ende sekeren vrede / ende van stilte ende
gemeyn ruste. Ende indien yemant neemaels wonde een ander ordinantie
insetten/dat en soude niet anders wesen/dan de beroerten wederomme te be-
ginnen/ende nieuwe iammerlicheden ende bederfenisse weder op te brengen/
etc. k. 27. 28. ende noch.

Maer datmen hem oock verleene exercitie van haer Religie / ten minsten
tot dat het anders geordineert sal wesen/by vrye consent der Staten. Indien
dit anders geschiet / soo ist te besorghen dat de ontydighe remedie al t'quaet
sal verargeren/ende dat door nieuwe/versche/rouwe beroertẽ/tgene verloren
sal worden/dat wy begeeren te behouden / ende dat wy door onmoghelijcke
conditie sullen verliesen den vrede die wy soecken. N. 102.

Die Annoteerder spreeckt daer oock seer wel in/datmen dese saecke wel
overlegghe (seyt hy) men sal bevinden dat de vervolgingen altijt oorsaeck zijn
gheweest van de meeste quaden/daeromme ghy Princen ende Magistraten/
ist dat ghy u lieder saecken wilt in ruste hebben/en wilt niet luysteren of ghe-
hoorsaem zijn den genen die u lieden tot vervolginghe verwecken / want zy
zijn oproerich/daer zy nochtans anderen van oproerichept betichten / ghe-
lijck de Joden Christo deden / de welcke selve oproer maeckten/eñ die t'huys
Christi (twelck met liefde moet gebouwet zijn) met haet en bloet willen tim-
meren/ist dat ghylieden de selve niet en schouwet / gelooft my / sy sullen alle
rijcken/Ghemeynten ende Steden/Sielen ende Lichamen / inden gront eñ
inder eeuwichept verderven/ ende al in het selfde ongheluck brenghen / daer
inne de Schriftgheleerden ende Phariseen de Jootsche natie met hen vervol-
ginghe ende bloedighe raetslaghen ghebrocht hebben. X. 50.

Ghy Princen ende Maiestraten (seyt hy an een ander plaetse) ist dat ghy
uwe saecken in ruste wilt hebben/en wilt niet luysteren of volghen / die u tot
vervolginghe verwecken/ a X. 54.

Hier hoort ghy dat het Placcaet van Groningẽ/eñ volghens door u voor-
stel/met het seggẽ van uwen Predicant Johannes Seu/gans ongefondeert
is/eñ strijt tegens de experientie/eñ den tijt /eñ ooc tegen het ghevoelen vande
Heeren Staten/ia tegen het gevoelen der verstandigẽ Gereformeerdẽ / eñ in
sonderheyt die onder de regeringe des Pausdoms noch sittẽ: eñ bewysen ge-
noechsaem verkeerde middelen van eendracht/van ulieder tsamen voortge-
brocht/die welcke in tegendeel strecken tot verweckinghe van noch selder
ende bloedigher onvrede/als oyt te vooren is gheweest.

Neemt

Neemt exempel van onse teghenwoordighe Stadt Amstelredam/ daer/ door des Overicheyts wijsheyt ghelaten wort de vryheden der consientien/ ende niemant en dwinghen teghen zijn gemoet yet te doen: bevinden wy hier niet een stil gerust leven/ waer hoort ghy moorderye/ verdervinge/ verraderye den eenen teghen den anderen/ omt stuc der Religie: gaet het niet in alder stilte toe: geeft Godt niet zijn segeninge deser Stadt wonderbaerlicken? maer men moet belyden by aldien/ dat de Overicheden der selfder/ na den Raet/ van sulcke oude storkebranders wederom souden volghen ende het Gronigher Plackaet hier int werck ginghen stellen/ souden sy niet verdryvẽ vele vrome treffelycke Burgeren ende Inwoonderen/ iae haer eyghen Broeders/ Susters/ Vaders ende Moeders ende Naervrienden? soudẽ sy haer niet (segge ick) terstont ontbloot vinden/ van een groot treffelyck ghetal/ sulcker lieffelijcker ende getrouwer geselschap ende Inwoonders/ ende van alle middelen ende prosperiteyten? dit wil ick alle onpertydige (die kennisse hebben) laten oordelen.

Embder.

Ick belyde dat ghy hier de waerheyt gheseyt hebt/ want ic verwondere mijn elcke reyse als ick hier tot Amsterdam come/ aensiende de menichte der Inwoonders/ de groote Navigatien op alle vreemde Landen/ de machtighe rijcke Coopluyden/ die op alle quartierẽ des werelts de selfde uytspreyden/ ende noch daghelijcx hoe langher hoe meer uytspreydende zijn/ ende voort de vermeringe des Stadts van daghe tot daghe toenemende/ somma men siet de ghebenedidinghe des Heeren over des Overicheydts regeringhe.

Hollander.

Daer hebt ghy recht ghesecht/ soo dat mijn nu corts oock ter hant gecomen is in een Carmina t'cort vervat/ het gene

extraordinaris

extraordinaris dit loopende Iaer gheſecht wort / van onſe
loff lijcke Stadt Amſtelredam / ende upt als volght.

INt Iaer doe men ſchreef ſeſthien hondert en een
Is Amſterdam verbetert int ghemeen
De Stadts Toren ſeer hellende, ginck men vveer rechten
De Stadts binnen Mueren af breken en beſlechten
Men boude oock tvvee ſtercke nieuvve Sluyſen
Daer beneven meer dan ſes hondert cierlijcke huyſen
Van Ooſt-Indien quamen eens ſeven Schepē int ſelfde Iaer
Gheladen met Speceryen, ende andere dierbaer vvaer
Thien hondert duyſent pont Pepers ſy haddē mee gebrocht
Die vvaren binnen thien daghen alteſamen vercocht,
Iſt dat vvy d'een d'ander niet verdrucken
God ſal geven dat het voorts vvel ſal gelucken.

Dit ſelfde verwonderens weerdich zijnde / behalven onſe
ordinaere Navigatien ende handelingē die wy en doorgaens
hier ſiet ende hoort / het welcke ſoude ophouden eñ verdwy-
nen / als onſe voorſichtighe Overicheden / naer den raet ſom-
miger ſtoockebranden / op de maniere van Groningen / hier
begonſten met ſulcke wetten 'te tyranniceeren / over de ghe-
moederen des menſchen / ende voort alle onſe nabuerſche ſte-
den ende platte Landen. Somma men ſoude terſtont vindē
ghelept de Brugghe / daer door den bloetdorſtigen Spaen-
giaert / tot ſynen geſochten ende noch niet becomen wenſch /
ſoude comen. Die van Leydē hebbē deſe ſake voor ontrent
thien jaren ſeer wel verſtaen waerō ſy luyden in haer der
Remonſtratie / aen mijn Heeren die generaele Staten al-
dus ſegghen.

Wy en vinden geen macht / waer upt wy ſtraffelijck tegens dien procede-
ren ſouden / die heur in Burgerlijcken handel ende wandel niet anders als
eerbaerlijcken hem met ons te draghen bevonden worden / wy comen oock
niet anders verſtaen / als dat het tot conſervatie der politien beter is / dat een
yegelijc

yegelijck zijn opinie int particulier behoudende/ wy alle ghelijck vereenicht blyven/om de ghemeene sake te bevorderen/daer toe dan een yeghelick / t'zy met contributie ofte anders soo veel te ghewilligher / ende van herten gheneyghder sal bevonden werdē als hy siet dat het om vryheyt der conscientie te doen is/dat het hem selfs aengaet/dat hem den Beul vanden neck gweret sal worden/dan dat wy door ghedwonghenen eenicheydt / met veel nieuwe decreten ende scharpe Placcaten/met schelden ende ketteren/onse Nabueren ende verwanten/iae moghelijck de Vrouwen in onse armen/de kinderen van onsen eygen bloede/wy swyghen de luyden van onse Burgerschap/daer over wy als Vaderen gestelt zijn/verbitteren / tot onsen haet verwecken/ ende afkerich van ons maecken souden. G.8/ Verse 3. Voorder seggen sy aldus:

Ende zijn oock daeromme wel rypelijcken gheresolveert(segghen sy) dat wy tot geen Religions dwangh/int cleyn noch int groot / noch tot eenighe statuyten ofte decreten / daer her streckende / aen te nemen souden verstaen willen:waer door(of wel eenicheyt der liberteyt in een waere ghelove gesocht wort)nochtans wetende dat rechte eenicheyt niet en can in dwangh bestaē: ende ondervonden hebbende/dat door soodanighe eenicheyt/liberteyt gevonden is/om de mensche sonder wedersprecken te volghen/ ghenodicht zijnde/ in aller Barbarische onwetenheyt te voeren / werden wy by ervarentheydt bedwonghen metten Esel soo wys te zijn/dat wy ons voorhoeden / daer wy ons eenmael aen de ghevangene libertevt soo dootlijck ghestoten hebben : eñ of wel de ghemeente als Esels ooren hebbende/daer by soude moghen ghetoghen werden/nochtans of haerder vele des Enghels swaert teghen Balam uytghestreckt/in voorleden tyden moghen ghesien hebben/des mach een yder man zijn hert ghetuychenisse geven: altijt weten wy soo veel wel/dat de ghemeente den last inde ghedwongene eenicheyt soo hart ghedruckt heeft / dat wy henlieden inden wech der(als sy verstaen souden) ghevanghener vryheyt het niet souden te brenghen weten/ G.8.3. ver.

(Voorder segghen sy) Maer ten lesten heeft ons de goedertieren God in dese Provintien vryheyt ghegeven/ende ons ghesterckt/dat wy tegen den vyant tot noch toe het Lant behouden hebben:die ons hier toe geholpen hebben/ die haer lijf ende leven by ons ghewaecht hebben/die op onse Poorten/ Vesten(of waert van doen was)als Muylen ghearbeyt/ende met Leeuwē herten ghestaen hebben/dat en zijn niet altemael luyden van eender gesintheyt/ maer veel zijnder onder gheweest/ die nu sommighe(de welcke het weynichste by ons opghheset hebben) gaerne souden(als schijnt) bena udt sien/ende in dese verscheydentheyt van ghesintheden/zijn wy soo eenich inder gemeene saecken ghebleven/dat oock onse Nabueren/overmits de Spaensche viantschap onse vrienden gheworden zijn / hoe wel sy ten deel contrarie van ons ghesindt waeren / als doende professie vander Catholijcker Religie/ nochtans verweckt door onse beleefthevt/haer met ons vereenicht/ ende vrientlijck accoort ghemaeckt hebben/waer in dan/namelijck om Lantvreede te houden/ende sonder respect van Religie malcander tegens alle ghewelt ende

overdaet

overdaet der vyanden te helpen/te schutten/ende te beschermen.

Wat dunct u nu goede vriēt/van dese heerlicke belydenisse/ der Stadt Leyden?

Ghereformeerde.

Wel ghy hebt daer wederomme een langhe reden gedaen: ende naer dat ick u verstaen hebbe/soo soeckt ghy u over al te behelpen/met der Staten segghen / ghelijck of die noyt eeni- ghe Placcaten ghemaect hebben/opt stuck der Religien/ dan alle dingen soo int wilde hebben laten voortgaen / het welcke ick gans ontkenne/maer segghe het is seker dat sy dickmael Placcaten hebben laten condighen / daer sy alle Religien be- halven de Gereformeerde verboden hebben : ende men bevint ymmers expresselijck/dat sy den Papisten gans gheen exerci- tie en willen toelaeten/maer wanneer sy vinden eenighe exer- ticien der selfder te gheschieden/ soo storen sy die / ende hebben groote breucken op de selfde ghestelt/ghelijck wy op verschey- den plaetsen het selfde met onse ooghen ghesien hebben / daer uyt dan consequentelijck volghen moet/ dat de Magistraten door tselfde soecken/den vreden ende welvaren der Landen/eñ harer onderdaenen: ofte dat sy verdervers zijn der selfder.

Hollander.

Dat ghy voortbringt dat den Papisten geen exerticien der Religien en wort toegheIaten/maer dat de H. Staten sulckx met Placcaet ende experientie weeren.

Hier op staet te letten/dat het niet ghedaen en wort ten aen- sien van haer Religie/alst ghedaen wort ten aensien van eeni- ge perikelen / de welcke die Overheden door haer by een com- ste voorsien: wetende dat de Jesuwyten niet en souden (ach- tervolgende haer professie) connen laten haer toehoorders in te planten/dat wy al te samen/met haer geen professie doende vā de Pauselijcke leere/verdoemde Ketters zijn/ende dat sy luyde daerom schuldich zijn/die selfde (waermen can en mach) met alle openbare ende heymelijcke middelen (het sy onder schyn van vriencschap/ofte vyantschap) te krencken / vermoorden/ ende becrachtighen / naer besluyt haers heylighen Consilie/

(soo sy hun noemen) datmen de Ketteren gheen ghelove en sal houden. Ghelijck sy met haer bedriechelijcke Duyvelsche listen alle die haer gheloven connen betoveren / iae geen Coninghen ofte Princen (hoedanich sy zijn) van haer moordadighe listen vry zijn: hier door sy dan met haer Schaepsclederen den eenvuldigen hoop der Catholijcken bedriegẽ / ende lichtelijck souden brengen / dat sy onbehoorlijcke middelen byder handt grepen / om yet teghens t'Landts welvaren te aenveerden / waer door sy soo wel haer selven / als alle andere / inde uyterste ellende eñ miserie souden brenghen: om welcke dan te voorcomen / de wyse Overicheden / (hoe wel op d'ene plaetse meer als op d'ander) wat nauwer toesicht nemen / niet dat sy die conscientie willen dwinghen (maer de perijckelen der verleydinghe haerder onderdanen myde. Daerõ gelijc d'andere Religien (daer de Landen geẽ perijckel af te verwachten hebben / nochtans contrarie der Gereformeerder leere professie doen) gheleden ende ghedulder worden / soo en soude haer niet minder ghelchieden (segghe ick) waert dat de Overicheden de experientie van de Jesuwiten / niet wel ondervonden hadden.

Dan wat aengaet het oordeel van uwe meestendele Predicanten (van verstandigen / ende van God geleerde spreke ick niet) alst naer haren sin mochte gaen / soudemen niet alleen de Catholijcken / maer oock den eenen met den anderen met een mate meten / ghelijck haer voornemen (hoe wel voor haer noch te vroech synde) ghenoech hem door Johannem Seu / ende meer andere gheopenbaert heeft.

Daerom dat ghy verder besluyt / seggende daer uyt dan consequentelijcken volghen moet / dat de Magistraten door sulcke Plackaten soecken de vrede ende welvaren der Landen / ofte dat sy door sulcx doende etc. Antwoorde ick u / dat zyt doen niet uyt lust / tot dwangh der conscientie / maer uyt vreese van verleydinghe haerder onderdanen tot oproer / doort listich clappẽ der Jesuwyten / eñ diergelicke ander Hypo-

pocritẽ/gelijc voorẽ geseyt is/eñ volgens segge/dat sulcx haer
doen strect tot welvaren des Lants/op dat de onderdanẽ eẽ
stil ende gherust leven souden moghen onder haer leyden.

Ghereformeerde.

Als ick nv al u segghen gehoort hebbe/so dunct mijn dat
ghy veel tegen u eygen schat gevochtẽ hebt/ want ons eer-
ste begintsel van caveleren is oorspronckelijc ontstaen vant
Placaet van Groningen/twelc ghy gaet uyt leggen/ als of-
te sy de oude Spaensche Inquisitie wederomme wildẽ by-
der hãt nemẽ/ofte de Geneefschẽ(so ghyse ooc noemt:)voor
waer dit can ic niet uyt het Plackaet sporen/dã wat ghy vã
bloetstorten eñ doden gesprokẽ hebt/en is haer niet en tegẽ:
tselfde by haer niet geseyt en wort/ia ooc niemant dwingen
in zijn conscientie te geloven het gene sy alleen in haer Ker-
ke laten prediken/ofte leren/maer alleen willen sy ander Re-
ligien haer exercitien verbieden/ het welcke oock de Staten
van Hollandt/so het blyct haer meyninghen in haer Plac-
katen schijnt te wesen.

Hollander.

Dat onse cavelatie eerst ontstaen eñ doorgaens gheweest
is/ over het Placaet van Groningen dat is recht / maer dat
zy niet schuldich en zijn int gene ic haer opsegge/sal ick an-
ders doen blijckẽ/eñ dat tselfde der Statẽ van Hollant ver-
stant mede soude zijn/dat wort van my blyckelijc ontkent.

Die van Groningen en connẽ haer niet ontschuldigẽ vã
dwang der conscientie/want sy verbiedẽ ten eersten alle ex-
cercitien der Religien/daer de conscientie der menschẽ ooc aẽ
verbondẽ zijn/gelijc tselfde(om de experientie wille) niet veel
bewys van node is: want ghy Gereformeerde selve geseten
zijnde/of noch sittende onder de Spaense tyrannie/hebt gy
wel connen laten ofte connen die selve uwe Gereformeerde
broeders noch met een vrye conscientie laten het ghebruyck
uwer Religien eñ Godsdiensten? Dit sult ghy immers selvẽ
bekennen/neen: want u lieder Martelaers boec ghetuycht
wel anders/daer door blyct(niet tegenstaende alle die sterke
bloedige Placaten/eñ alle die exempelen vã brant/Galge/eñ

ander

andere miserie daer de vrome mede ghemoort ende verniest worden / dat sy nochtans gheensins hebben connen afgheschrickt worden/om niet te ghebruycken de exercitie van u lieden religion behalven dat alle uwe Gereformeerde Requesten ende Supplicatien(soo hier en daer den Coninck selver/als oock aen syne Gouverneurs overgelevert zijn) sulcx oock ghenoechsaem bevestighen/blijckt dan niet met u eyghen ghetuygenisse selver/dat die van Groningen soecken conscientie dwangh in te voeren? hoe condt ghy: ofte sy selven/met waerheyt sulcx ontschuldighen?

Ende behalven dat/is dat geen dwangh der conscientie/ jae een ganesche grouwelijcke tyrannie: dat die kinderen die niet ghedoopt en worden naer haer Kercke ordeninge geen erfdeel en hebben te verwachten? want daer staet uytdruckelick inde Goddelicke schrift/dat de kinderen niet en sullen draghen de misdaet der Vaderen etc. Maer hier tegen strijt dit haerlie der Plackaet opentlick/ want ghenomen u leere waere de rechte/u doope de rechte Doope: ende een yegelijck dede qualick die zijn kinderen niet en liete dopen / zijn dan de onschuldighe kinderen buyten haer wille ende onvermoghen schuldich? voorwaer neen: so weynich past het de Magistraten van Groningen/ de onschuldige kinderen te onterven van haer rechte behoorlicke erfdeel: en segt ghy dit noch geen dwangh der conscientie te zijn? dit is noyt onder het Pausdom gheoeffent gheweest.

Alsoo ist niet min dat elck hem voortaen moet laten trouwen nae der Kercken ordeninge/ofte dat hy hē des Houwelijcx niet en sal hebben te erfrouwen: ey lieve/is dit ooc geen dwangh? Voorwaer die van Hollandt sullen hier teghen jae segghen: want in aensien van desen / om gheenes menschen conscientie te beswaeren / hebben sy toeghelaten dat alle die haer na der Kercken ordeninghe beswaert vinden te

trouwen

vrouwen/dat sy op de Stadthuysen moghen voor de Po-
litijcke t' samen in echtenstant ghegeven worden/ ofte wet-
telijck vant Stadthuys af gheroepen zynde, elck in zijn ey-
ghen huys in presentie van ghetuyghen / haer echtenstaet
meughen laten bevestigen/door een Notarium Publicum.

Over dit hebben wy u boven voor ooghen ghestelt/ dat
noch Christus selfs: noch die Propheten/noch die Apostelē/
hun anghenomen hebben den echtenstaet te bevestighen:
dat is/Man ende vrouw personen te copuleren in den ech-
tenstandt. Maer die Pausen met haeren Concilien hebben
sulcx met gheweldt aen hun ghetoghen om sghelts willen:
Wilt ghyluyden dan nae die Apostolische kercke gherefor-
meert zijnde, ende die abuysen ende misbruyckē des Paus-
doms versakende/met ghewelt aen u trecken/ tgheene dat
langh int Pausdom gedaē is: ende noch ghedaen wort om
sghelts willen? dat en hope ick immers nimmermeer. Dit
nu over ghestaghen/ ick vrage verder ofmen yemant mach
dwinghen eenen Eedt te doen tegens zijn conscientie? Ghy
segt dat God in zijn woort bevolen heeft datmen by zynen
name souden sweeren: Ende dattet oock heylighe mannen
Godes ghedaen hebben: Ick later u gaerne toe. Maer over
mits tselve also niet van alleman verstaen wert/siende op de
woorden Christi/ende des Apostels Jacobi: Ghy en sult al-
ler ding niet sweeren/etc. Uwe woorden sullen zijn/ jae/jae:
Neen/Neen: Wat daer over is/dat is vanden quaden: Sal-
men nu dese luyden dwinghen (bereydt zijnde in die tegen-
woordicheyt Godes/ende haerder wereltlicker Overheyt/
met jae/ofte neen/ die waerheydt te segghen) teghens haer
ghemoet ende consciencie met eenen Eede die waerheyt te
segghen? Dit en sullen voorwaer die Overheyt in Hollant/
ende de Eersame Magistraet van Amstelredam gheensins
doen: Maer laten haer ghenoeghen met der gheenen jae of
neen/die hun bes waert vinden eenē Eedt te doen van tgene

hun

hun Godlick voorgehouden ofte afghevraecht wert / want t'is ſeker dat alle die ghene die hem onbeſwaert vinden in andere ſtucken/ t'ſy heymelijck ofte opentlijck te doen/ t'gene dat God verboden heeft/ die ſullen hun oock onbeſwaert vinden eenen eedt te doen/ al ſwooren ſy valſchlick: maer die den Heere van herten vreeſen/ en ſullen om geen dinck des werelts ia ſegghen dat neen is: noch neen/ dat ia is.

Hier ſiet ghy nv (goede vrient) dat ick tegens mijn ſchaduwe niet en hebbe gevochten/ in tghene ick gheſeyd hebbe vant Plackaet van Groningen (waer uyt doden ende bloetſtorten ſoude moeten volgen: want al iſt dat de eerſame Magiſtraet van Groningen tſelve alſo niet en meend (welcke ic hun ſekerlijc toebetrouwe) ſo ſal nochtans metter tijt tſelve nootſakelijc moeten volghen/ ofte tſelve Plackaet ſal wederom moeten te niet gaen/ eñ geen effect gewinnen: reden zijn deſe: Die luydē van een ander opinie en gevoelen zijnde als die gereformeerde/ in aenmerckinghe/ datmen God meer gehoorſaem zijn moet dan de menſchen/ en begeeren haer vergaderinghen niet te verlaten: ſy en begeeren hare kinderen by de Gereformeerden niet gedoopt te hebben: ſy begeeren haren echtenſtaet vande Gereformeerde niet beveſtight te hebben: ſy en begeeren gheenen eedt te doen: ſal dan het Plackaet gheen effeckt ſorteren ende die ſelve ſtraffen met gelt ſtraffe?

Ghereformeerde.

Vrylich.

Hollander.

Jck neme daer ſyn ſchamele luyden die nauwelijckx vant eene broot tot het ander connen comen/ eñ hebben geen gelt te geven: eñ laten nochtans niet te doen teghens het Plackaet/ wat ſal de Magiſtraet dan doen met ſoodanighe luyden?

Ghereformeerde.

Men ſalſe moeten ſtraffen/ als onghehoorſaeme van haere wetlicke Overheyd/ ende niet om gheloovens wille.

Hollander.

Welaen/ hier hebben wy nv het cluwen met den draet (somē ſeyd) maer hebt ghy o Gereformeerde vergeten/ tgene u luyden

ſelfs

selfs so wel als den Martinisten/Doopsgesindẽ/ende ons we=
dervaren is van de Catholijcken(so sy hen noemen?)
Die Magistraten in Holland/ Zeeland/Groningen/ Bra=
band/ Vlaenderen etc. En hebben niemand ghedoodet / ver=
droncken/verbrand/onthooft/aenden galge ghehanghen/om
die Religiens wille (wie sy hun selfs (voor God meynende te
verontschuldigẽ) wys maecten)maer het Placaet des Keysers
Karoli Quinti: ende daer nae des Konincs Philippi/ hebben
tselve gedaen/eñ die Ketters ghedodet / daerom dat sy luyden
niet en hebben willen obedieren het Plackaet des Keysers/ eñ
daer na des Coninck: Siet ghy nv selfs goede vriend/hoe dat
gylieden hebbende tgebiet an eeniger plaetsen/so fijn aenveer=
det de voetstappen der genen die eertijds uwe eygene broeders
Gereformeerde/soo wel als onse ghedoodet/ghevanghen/ver=
brandt etc. hebben/als onghehoorsamen vant Plackaet des
Keysers ofte Coninck/ende tselve ooc noch doen in Spangiẽ/
in Indien/ Italien ende ander plaetsen: want het dooden/ver=
volghen ende verdryven/ moet noodsakelijck volghen/ of het
Plackaet en mach geen effecte sorteren.

Gereformeerde:

Ic bekenne / als ick de sake wel insie/het Plackaet so nut niet
te zijn/als ic meende/maer het is nochtãs int accoord met der
stadt opghericht/int Jaer 94. ende met zijn Princelijcke Ex=
cellen. besloten/want int beghin haers plackaets / spreecken
sy van tgene/daer tself de hem toe schynt te refereren/luydende
aldus: sich onderstaen teghen het besworen Tractaet/met der
stadt Anno 96. opghericht andere Religien/etc.

Hollander.

Maer ey lieve vriend/stil swygende voorby gaen / wat ick
hier met reden ende waerheyd op soude moghen seggen/hoort
met ghedulд voorlesen den ix. Artijckel / waer toe hem tselfde
Plackaet refereerd/luydende aldus.
Item dat binnen der Stadt van Groninghen/ende Landen/geen andere
Religie gheexerceert sal worden/ dan de Gereformeerde Religie / sulckx als
die tegenwoordelijcken inde gheunieerde Provintien openbaerlijck gheex=
ceert wordt/midts dat niemandt in zijn conscientie ofte ghewisser sal wordẽ
gheinquysiteert/ondersocht/ofte beswaert/etc.

Besiet

Besiet nu eens onpartydich het gevolch van dat Placcaet/ ofte dat hier mede over een comt/luydende: mits dat niemant in zijn conscientie beswaert sal worden. Nu hebben wy meer dan ghenoech bewesen/dat zyluyden met dit haer Placcaet die conscientie beswaeren/ waerom niet noodich en is tselve verder te bewysen.

Ghereformeerde.

Ick bekent/ende ick ben verblijt dat wy de sake dus vriendelick verhandelt hebben/ het heeft my vry wat verlichtinghe ghegeven/maer een ding moet ick noch vragen / heeft de kercke geen straffe met allen/daer zy de moetwillige mede sal straffen ende bedwinghen?

Hollander.

Vrylick: die rechte waerachtighe kercke Godes/ waer van Christus alleen het hooft : die H. Gheest het leven: eñ alle warachtighe kinderen Goods levendighe leden zijn(onder welcken sommighe noch kinderen int gheloove : sommighe half wassen : sommighe oock tot ouderdom ghecomen zijn: onder welcken allen oock schuylen alleen naemdraghende Christenen: Ghelijck zijnde den onvruchtbarẽ ranckẽ aen eenen schonen ende heerlicken Wijnstock/ nerghens toe bequaem zijnde dan om int vuyr ghewoorpen te worden tot zyner tijt) die selve alleen eenighe ende waerachtighe kercke Godes/ ende der selven/kercke/rechte ende ware dienaren: hebben (segghe ick) die Sleutelen des Hemelrijcks van Christo Jesu ontfanghen/om te sluyten ende te ontsluyten het rijck der Hemelen/ende om de sonden te vergheven/oft niet te vergheven : Voorwaer sulcke macht ende ghewelt en hebben noyt Keyseren: noyt Coningẽ: noyt Vorsten ende Heeren ontfanghen: Want haerluyden ghewelt(soo nu veel reysen verhaelt is) en streckt niet verder dan over het gheene dat aerts is : Maer der warachtighen kercke ghewelt/streckt overt gheene dat Gheestelick ende Hemels is.

Ghereformeerde.

Hola vrient: denckt ghy oock wat ghy segt ? Ick en hebbe noyt ghelesen/dese ghewelt yemant des werelts toe gheschreven

ven te zijn/dan God alleen.

Hollander.

Nu mercke ick wel dat ghy niet en lettet op't gheene boven
ghesepdt is/van het onderschept des ampts ende der persoonē
die tselve ampt bedienet: Maer overmits die tijt verlopen is/
ende ick noch elders noodtsaeckelick te doen hebbe/ sullen wy
het voor dese reyse hier by laten blyven. Ende so het u believet
hier van verder mijn ghevoelen te hooren: moecht ghy(alst u
te passe compt)eens weder aencomen/ende wy sullen in aller
vriendelickheyt ende bescheydenheyt in der tegenwoordicheyt
des Alderhoochsten Godes/ende zijns soons Jesu Christi (die
welcke ons sekerlick toegeseyt ende beloovet heeft/ tegēwoor=
dich te zijn int midden van twee of drien/ vergaedert zijnde in
zynen name) met malcanderen/van deser saken spreecken ende
handelen.

Embder.

By tselve vriendelick ghespreck / soude ick oock wel begee=
ren te zijn: Want ick mercke ende bevinde claer lic/datter veel
ende verscheyden groote ende grouwelicke mis bruyck en soo
wel in den wereltlicken als gheestelicken stande (soomen hem
noemt) inges lopen te zijn: ja oock als met louter ghewelt die
overhandt ghenomen hebben / overmidts men het Godlick
ampt/ofte Godlicke ampten/van den persoonen(sulcke amp=
ten bedienende) niet en heeft onderscheyden.

Ghereformeerde.

Wel aen/ick sal my ooc geern daer by laten vinden/ om na
der Leere Pauli/alles te proeven/ ende 'tgoede te behouden.

Hollander.

Ghy sult wel doen: ende wy sullen voor dese reyse/gelijck wy in der vrient=
schap te samen comen zijn/ alsoo oock inder vrientschap scheyden / hertelijck
begeerende/dat ghy dit onse vriendelick ghespreck / niet anders en sult willen
verstaen ofte duyden/dan het van ons uyt goeder herten ghesproken is: want
wy en hebben niet ghesproken (soo ghy weet) van den ghenen die welcke het
ampt des Overheyts binnen Groninghen bedienen/ soo veel henluyden per=
soon aengaet : Dan wy en weten van haer niet dan alles goets: Maer wy
hebben gesproken van henluyden ampt/ welc zy (op die sake selfs billicht niet
ryppelijc lettende/misschien door inductie ē persuasie van sommigē/door eenē
onryppen ofte ontydighen yver gedreven zijnde) in haer luyden Placcaet mis=

bruycken

brupcken teghen den wille/jae aert ende natuer Godes: Waer van zy luyden
selfs in hare kercken singhen in den 25 Psalm Davids / God is barmhertich
endegoedich (singen zy/ende wy oock van herten geerne met hun) Hy is, ende
blijft sulcx altijdt: Ten weghe brengt hy sachtmoedich, den sondaer vervallen
wijt: dē ootmoedigen leert hy, zijn godsalige voetpaden: Hy toont ooc zijn
wesen vry, den armen menschen beladen. Overmits dan elck een/die hem een
Christen beroemt te zijn: barmhertich sal zijn nae die Leere Christi/ ghelijck
God onse hemelsche Vader barmhertich is. Waerom sullen wy dan neffens
ons niet lyden connē die gene/die hun in handel ende wandel anders niet dan
recht ende wel draghen/al ist dat zy in sommige saecken die Leere ende exer=
citie der Religion betreffende / met ons niet een ghevoelen hebben connen/
overmits wy doch seer wel weten dat den ghelooue een gave Godes is: Ende
dat de gaven des H. Gheests verscheyden zijn: ende hy werckende is in eenen
yeghelijcken (zijnde een lidtmaet Christi) niet nae des menschen (als ontfan=
ghers) maer nae zijn (als ghevers) believen/ 1 Corin. 12. Ende dewijl die aert
ende natuer Godes is/dat hy sachtmoedich (mercke dit wel aen) ten weghe
brengt den sondaer/die welcke verre ende wijdt van den wech verdoolt ende
vervallen is/etc. Willen wy dan van Godes aert zijnde/ verstooten ende van
ons wech dryden/die ghene die niet juyst int verstandt ende gevoelen met ons
in alle puncten eens zijn/ende nochtans in haren burgherlicken handel ende
wandel hun alsoo wel ende eerlick draghen/als wy/ofte yemant vanden on=
sen souden doen moghen?

Angaende Christum Jesum synen eenigen ghebozen Soon / onsen Heere:
onsen eenigen Meester/hooghe Priester / ende Coninc/ die ons van Godt ge=
worden is/onse wijsheyt: rechtveerdicheyt: heylicheydt / ende verlossinghe/
Cor. 1/30: Heeft hy niet neffens hem gheleden ende verdraghen/die Phari=
seen/openbaerlijck vervalschende des Heeren woort ende gheboden / in zijn
vyfde ghebodt/seggende eeret Vader ende Moeder/ Math, 15? Heeft hy niet
neffens hem verdraghen/ die Saduceen versakende de opstandige der doodē
Math/22/ Heeft hy niet met grooter verdult ghedraghen/die ghene/die hem
openbaerlijck voor yederman lasterdē/seggēde dat hy eē Samaritaen was/
ende dē Duyvel hadde Johan/8/ ende diergelijcke/veel te lanck om alles te
verhalen?

Hebben die Apostelen oock niet met grooten ghedult neffens hun gedragē/
die valsche Apostelen: die Wolven ende Moordenaers der sielen? Paulus
seyt wel/eenen ketterschen mensche myden/maer hy en seydt niet/dryft hem
ter stadt ofte ten Lande uyt: ofte stelt een boete van gelde op hem/die eerste eñ
tweede reyse etc. O neen: die swacken int ghelooue neemt op (seyt Paulus)
Rom. 14/ Ende wy die sterck zijn (seyt hy) zijn schuldich der swacken cranc=
heydt te verdraghen/ende niet ons selven toe te gheven/Rom. 15/ ende wede=
rom (seyt hy) Broeders/al waer oock een mensche in eenighe misdaet gheval=
len/onderwyset hem/ghy die geestelijck zijt/ metten Geest der sachtmoedic=
heyt/siende op u selven/op dat ghy ooc niet versocht en wordet/draecht mal=
canders last/ende volbringht alsoo die wet Christi: Galat. 6/ Ende weder=
om: wie zijt ghy / die eens anderen Huysknecht oordeelt? hy staet / ofte valt

zynen

sijnen Heeren: niet u o menschen (wilt hy segghen) daerom ghy oock over hen geen
straffe en hebt te ghebruycken / soo veel den lijf of tijtlick goederen aengaet is
hy ghevallen / hy can wederom opgherecht worden / Godt can hem oprich-
ten / Rom / 14 / Heeft oock niet Esaias van desen laeste tijden gheprophetee rt /
seggende / die Wolven sullen by de Lammers woonen / ende die Lupaert by
die Bocken ligghen: een cleyn Joncxken sal Calveren ende ionghe Leeuwen /
ende mest Vee te samen dryven: Koeyen ende Beeren sullen an der weyde gaen /
dat haer iongen by malcanderen ligghen / ende Leeuwen sullen stroo eeten /
ghelijck als die Ossen: ende een soochkint sal synen lust hebben / an den holen
der aderen / ende een gespeent kint / sal zijn handt steken inden kuylen des Ba-
siliscus: men sal nergens verseeren noch verderven op mijnen heylighen Berge /
want het Lant is vol kennisse des Heeren / als met water des Zees bedect?
Esaie 11. Sien wy niet duydelick ende claer voor ooghen / dat dese Prophetie
nu daghelicx / soo langs soo meer ende meer vervult wort? Wie wil dan staen
teghen des Heeren eeuwich besluyt ende voornemen? Willen wy Lammeren
zijnde / die Wolven neffens ons niet lyden / als zy ons begeeren te laten in ons
geheel? Willen wy Ossen ende Koeyen de Beyren niet lyden / als zy ons doch
geen schade en begeren te doen? Mogen wy niet lyden dat onse kinderkens ha-
re lust hebben aen de hoolen der Aderen: versekert zijnde / datse hun geen letsel
doen sullen? Wat hindert ons dat neffens ons / by / ende om ons woonen / Turc-
ken / Tartaren / Moscoviters / Ick verswyghe van Papisten / Martinisten /
Doopsghesinden / ende haers ghelijcken / als sy ons niet en molesteren / ende
elcken een van ons zijn ghevoelen laten houden? Willen wy haerluyden van
het ongheloove totten rechten gheloove brenghen / laet ons sulcks niet met
scheiden / lasteren / achterclappinghen ende vervolginghe doen: Maer met al-
ler vriendtlickheyt ende bescheydenheyt / spreeckende met hun uyt des Heeren
woordt: In alle dinghen ons bewysende als kinderen ende erfghenamen Go-
des / ende mede erfghenamen Christi / op dat onse licht alsoo voor den menschen
lichte / dat zy siende onse goede wercken / God onsen eeuwighen hemelschen
Vader eeren ende prysen moghen: Dit doende / sal God aengenaem zijn: Onse
Landen sullen floreren: vrede ende eendracht sal soo langs soo meer vermeer-
deren: Ende aller Godloosicheyt sal ghestoort ende geweeret worden. Maer
soo wy sulcx niet en doen / ende daer en teghens malcanderen byten ende eten /
soo moghen wy wel seeckerlick verwachten dat wy malcanderen sullen ver-
teeren. Ende ghelijck die Kickvors ende Muys met malcanderen vechtende /
beyde tseffens vanden Opevaer verslonden worden: Sal ons dat Beest met
den seven hoofden ende thien hoornen oock verslinden / by so verre wy van her-
ten eenen God: eenen midler tusschen God ende den mensche / die twaelf Ar-
tijckelen des gheloofs / die Bybelsche schriften van God gecomen zijnde / be-
kennende / alleen om 't verstandt der Schriftueren (welcx niet alle man gege-
ven is / dan alleen elck een nae die mate des Gheestes) ter doodt toe / haten / la-
steren / vervolghen ende inden gront toe soecken te vernielen. Waer voor ons
bewaren wil die alleen eenighe almoghende God ende Vader door Jesum
Christum / vermiddelst der cracht zijns heylighen Gheestes.

Embder: Ghereformeerde.

Amen / Amen.

FINIS.

